

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS
FAKULTĀTE
PEDAGOĢIJAS NODAĻA

**TEATRĀLĀS ROTAĻAS IZMANTOŠANA 2 – 4 GADĪGU
BĒRNU RUNAS ATTĪSTĪBĀ**

KVALIFIKĀCIJAS DARBS

Autors: Ilga Gulbe

Stud. apl.Ig09332

Darba vadītājs:

Doc. Rasma Vīgante

Rīga, 2012

SATURS

ANOTĀCIJA.....	2
IEVADS	4
1. 2 – 4 GADĪGU BĒRNU VECUMPOSMA ATTĪSTĪBAS RAKSTUROJUMS	8
1.1. Uzmanības attīstība.....	9
1.2. Sensorā attīstība.....	10
1.3. Atmiņas attīstība	11
1.4. Domāšanas attīstība	12
1.5. Iztēles attīstība	13
1.6. Runas attīstība	14
1.6.1. Saskarsmes procesa nozīme runas attīstībā.....	19
1.6.2. Pieaugušā loma bērna runas attīstībā	20
2. TEATRĀLĀ ROTAĻA UN TĀS NOZĪME BĒRNA RUNAS ATTĪSTĪBĀ	21
2.1. Rotaļas skaidrojums pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā	21
2.2. Teatrālā rotaļa.....	23
2.3. Rotaļas mācīšanas mērķis un uzdevumi pirmsskolas vecuma bērniem.....	25
2.4. Rotaļu iedalījums.....	27
3. TEATRĀLĀS ROTAĻAS VIDĒJĀS GRUPAS BĒRNU RUNAS SEKMĒŠANĀ	30
3.1. Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums	30
3.2. Pētījumā izmantotās teatrālās rotaļas un to nozīme bērnu runas attīstībā.....	40
NOBEIGUMS	44
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI.....	46
PIELIKUMS.....	48
1.pielikums Teatrālās rotaļas.....	49
2.pielikums Teatrālie uzvedumi	55
3.pielikums Novērošanas protokols.....	57
4.pielikums Novērošanas protokols.....	58

ANOTĀCIJA

Autores mērķis bija izpētīt teatrālo rotaļu ietekmi uz pirmsskolas bērnu runas attīstību. Ar teatrālo rotaļu metodi ir iespējams attīstīt un pilnveidot bērnu valodu. Teatrālās rotaļas veicina bērnu runas attīstību.

Valoda ir atklāta kā viens no svarīgākajiem cilvēka psihiskajiem procesiem. Tā kā cilvēks ir sociāla būtne, tad savstarpējās saskarsmes veidošanā nozīmīga loma ir skaidri artikulētai, bagātai, emocionālai valodai, runai. Ļoti svarīgi ir attīstīt bērnu fantāziju un radošumu tieši pirmsskolas vecumā.

Pētījuma praktiskajā daļā autore izvirza bērnu valodas attīstības kritērijus – vārdu krājums, skaņu izruna, izteiksmīga runa, sīko pirkstu muskulatūras attīstība, mīmika – žestu valoda, stāsta pēc attēla. Autore šos kritērijus ir izpētījusi gada garumā un secinājusi, ka ar teatrālo palīdzību ir iespējams veicināt un pilnveidot bērnu runas attīstību.

Autore darbā ir analizējusi savu kolēģu – mūzikas un sporta skolotāju sadarbības iespējas, ar mērķi pilnveidot apmācības procesu. Darbā atklāta sadarbība ar skolas logopēdi, veikta bērnu runas analīze.

Autore izmantojot dažādās teatrālo rotaļu metodes, veikusi korekcijas bērnu valodas attīstībā.

Darbs ir aktuāls un nozīmīgs, līdz ar to svarīgi būtu iepazīstināt ar pētījuma rezultātiem arī citus PII pedagogus, tādējādi veicinot teatrālo rotaļu metodes aktualizāciju pirmsskolas izglītības apmācību procesā.

Atslēgas vārdi – runa, rotaļa, izaugsme.

ANOTATION

The author's aim was to study the impact of theatrical play of preschool children's speech development. With a theatrical play approach makes it possible to develop and improve children's language. Theatrical games contribute to children's speech development.

Language has been detected as one of the most important human mental processes. Since man is a social being. The mutual contacts play an important role is clearly articulated, rich, emotional language and speech. It's important to develop children's imagination and creativity in pre – primary age.

Study the practical part of the author sets the criteria for children's language development – vocabulary, pronunciation sounds, expressive speech, the small finger muscle development, gesture – a gesture language, tell by the picture. The author has studied these criteria throughout the year and concluded, that the theatrical has the potential to promote and improve children's speech development.

The author has analyzed his colleagues – the music and sports teachers, to cooperate with the aim to improve the training process. The author cooperated also with the school speech therapist, and made a speech analysis of children.

The author using a different method of theatrical play, made the corrections in children's language.

The work is urgent and important, so it would be important to present the results of a study to other teachers of pre – school, contributing to the theatrical play the updating method of pre – school learning process.

Keywords – speech, play, growth.

IEVADS

Strādājot pirmsskolas izglītības iestādē (PII) ar 2 – 4 gadu veciem bērniem, autore ir novērojusi, ka daudziem bērniem ir nepietiekami attīstīta valodas sistēma, tāpēc autore ir izvēlējusies tēmu „Teatrālās rotaļas izmantošana 2 – 4 gadīgu bērnu runas attīstībā”.

Savā darbā autore salīdzina bērnu valodu, pirms un pēc teatrālās rotaļu metodes izmantošanas.

Bērnu personības sākumi meklējami tieši bērnībā, bērnības rotaļās, kad bērns attēlo un izdzīvo daudzveidīgas lomas. Atbilstoši savai lomai bērns mācās sadarboties, piekāpties vai aizstāvēt savu viedokli.

„Bērnība ir svarīgs liktenposms, vērtība visas tautas dzīvē, jo bērnība ir:

- Dzīves sākumposms, kad notiek cilvēka visstraujākā attīstība, posms, kad cilvēks iemācās runāt, lasīt un rakstīt, domāt, pētīt, salīdzināt, radīt, just un pārdzīvot, kad notiek sociālās un kultūras pieredzes apguve;
- Laiks kad cilvēks iemācās apzināties savu patību, identitāti. Tas ir pamats visai turpmākajai dzīvei. Ja šis pamats ir stiprs, tas daudzkātr palīdzēs dzīves turpmākajos posmos” (4, 10. lpp.).

Rotaļa piedāvā katram bērnam iespēju radoši attīstīt iztēli un izkopt runu.

Rotaļa ietver dzīves prasmes: pašapziņu, uzlabotu runu, radošu problēmu risināšanas un komandas darbu. Bērna jūtu kultūras izkopšana mūsdienās ir viena no galvenajām sabiedrības attīstības problēmām. Veidot jūtas spēji arī māksla: tā apmierina cilvēka vajadzību pēc dvēseles harmonijas, intelektuāli un emocionāli bagātas dzīves un glabā daudzos gadsimtos uzkrāto sabiedrības skaistuma pieredzi, pasaules izziņas un apjēgšanas pieredzi, jūtu kultūru. Rotaļājas visi – gan bērni gan pieaugušie.

Svarīga loma ir priekšstatam par radošo darbību kā pašstimulējošu procesu, kuru raksturo personības tieksme sevi realizēt. Katrs bērns tiek uzskatīts kā unikāla personība. Mācību radošā, izzinošā darbība ir dabiska telpa tapšanai gan par „māksliniekiem”, gan par „domātājiem”, jo šajā procesā skaidri iezīmējas divi mehānismi: loģiskais un intuitīvais (19).

Radoša darbība ir uzskatāma par personību attīstošu mehānismu, kas nodrošina dialogu un līdz ar to arī iesaista personību mūsdienu kultūras pasaulē. Galvenais izglītības mērķis ir nevis informēšana, bet gan personiskais kontakts ar katru no bērniem, iemācot būt atklātiem, radošiem, spējīgiem uz dialogu. Efektīva bērnu spēju veicināšana iespējama, ja sakrīt saskarsmes raksturs, attiecības un darbība, kas iespējama, balstoties uz radošo darbību.

Radošā mācību darbība ir process, kuru raksturo bērna iekšējā gatavība darboties, palielināt tempu, tiekšanās uz mērķi, kurš izprasts un pieņemts ar pozitīvās motivācijas palīdzību.

Bērnu personības veidošanās un attīstība norit pakāpeniski un tā izpaužas ne tikai viņa augšanā, bet arī jaunu īpašību veidošanā, kas rada reālas iespējas arvien dziļāk izzināt īstenību un produktīvi darboties mācību un rotaļu nodarbībās, ārpus nodarbību pasākumos. Tā kā aktiera izteiksmes līdzeklis ir cilvēks, bērni nodarbojamies ar teātri, padziļināti iepazīst sevi – gan kā fiziskas būtnes, gan kā garīgas personības, iemācās saprast un novērtēt līdzcilvēku vienreizīgumu un līdzību un tādējādi pastiprinās gan viņu pašapziņu, gan empātijas spējas. Ilgstoši trenējot runu un aktiera meistarību, regulāri uzstājoties grupas biedru un bērnu vecāku priekšā, bērns sevi vispusīgi attīsta un gūst skatītāju atzinību, kas kompensē pašapliecināšanās vajadzību. Līdz ar to veidojas priekšnoteikumi līdzsvarotas, radošas, gudras, daudzpusīgas, individuāli un sociāli aktīvas personības tapšanai, kurai ir nesalīdzināmi lielākas iespējas pilnvērtīgi sevi apliecināt mācoties.

Tā kā teātris ir sintēzes māksla, kas ietver sevī plašu izteiksmes līdzekļu spektru – deju, mūziku, tēlotājmākslu, tehnisko jaunradi u.c., tad saskarsme ar teātri paplašina bērna redzesloku.

Darbā autore dalīsies personīgajā pieredzē, ko guvusi strādājot par skolotāju ar pirmsskolas vecuma bērniem un par teātra skolotāju Bergu pirmsskolas izglītības iestādē un Bergu pamatskolā. Teātra mākslu I. Gulbe apguvusi pie režisoriem – J. Rijnieka, A. Kacenas, L. Smildziņas, I. Gremzes, A. Mendziņas u.c. Autore guvusi pieredzi Improvizācijas teātra metodikas apgūvē un vadībā. Organizējot un vadot dažādus pasākumus, pārliecinājusies, ka šīs teātra spēles pozitīvi iedarbojas uz bērniem.

Mūsdienās, kad sabiedrībā valda pozitīvo emociju trūkums, ar valodas apguves nodarbībām un ārpus nodarbību pasākumiem pirmsskolas izglītības iestādē, bērnus jāradina pie pārdzīvojumiem un tā izpausmēm. Viena no šīm izpausmēm varētu būt pašu bērnu sacerāt pasaka – scenārijs.

„Sacerot pasaku, bērns cenšas ievērot un atdarināt pasakas struktūru, valodu un noskaņu, bet pašā sacerētajā sižetā ietver savu vēlmju un vajadzību atspoguļojumu.

Bērni savās pasakās risina un rod savu skaidrojumu problēmām, ar kurām saskaras ikdienas realitātē. Kā mācēdami viņi cenšas paši sev un citiem izskaidrot nesaprotamo. Pasaules izpratni, attieksmes pret apkārtējo īstenību, vērtību ievirzes atspoguļo bērnu izvēlētie tēli, kas atklāj savas īpašības rīcībā un dialogos” (4, 33. lpp.).

Attēlojot notikumu improvizācijas teātrī ar rotaļas palīdzību, kurā darbojas visi grupas bērni, var veicināt savstarpējo saskarsmi gan bērnu, gan skolotāju vidū. Parasti šāds pasākums

iziet ārpus nodarbībām un kļūst par pirmsskolas izglītības iestādes pasākumu vai kāda pasākuma daļu.

Ja bērns iepazīst improvizācijas teātra spēli un aizraujas ar procesu, kas notiek telpā, var vērst par labu arī pārliecīgo kustīgumu, tieksmi daudzīties, nespēju koncentrēties. Teātra spēlēšana ļauj mums eksperimentēt ar dažādiem „es”, ar citādām savstarpējās iedarbības formām. Introvertie audzēkņi var iegūt pašpārliecību, histēriski noskaņotie var kļūt mierīgāki. Protams, audzēknis iemācās sevi „pasniegt”.

Teātri spēlēt var ikviens. Ikviens var arī improvizēt. Jebkurš, kas vēlas, var spēlēt teātri un to apgūt. Talantam vai talanta trūkumam te maza nozīme. Intuitivitāte var rasties tūlīt, neatliekot uz vēlāku laiku. Tā nāk kā velte spontānā brīdī, kad esam atraisījušies no ierobežojuma rāmjiem. Līdz ar spontanitāti, pārveidojamies mēs paši. Tas rada strauju uzliesmojumu, kas ir personiskās brīvības pašapliecinājums. Tas ir atklājumu, eksperimentēšanas un radošās izpausmes laiks.

Bērni, ar kuriem strādā autore, darbojas pastāvīgi, virzoties uz kādu darbību, kas rosina spontanitāti. Šādā veidā bērns atraisās, atbrīvojas, gan fiziski, gan garīgi. Tas rada daudz pozitīvu pārdzīvojumu. Īsta personība var „uzplaukt” tikai tādā vidē, kur starp bērnu un audzinātāju ir vienlīdzīgas attiecības, kur novērsta atkarība citam no cita.

Pētījuma priekšmets: teatrālā rotaļa kā pirmsskolas vecuma bērnu runas sekmētāja.

Pētījuma objekts: pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstība.

Pētījuma mērķis: pētīt teatrālo rotaļu ietekmi pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstībā.

Pētījuma uzdevumi:

- Analizēt pedagoģisko, psiholoģisko literatūru par pirmsskolas vecuma bērnu attīstības īpatnībām;
- Analizēt pedagoģisko literatūru par rotaļu nozīmi pirmsskolas vecuma bērna runas attīstībā;
- Pētīt teatrālo rotaļu ietekmi pirmsskolas vecuma bērnu uztveres, iztēles, fantāzijas, savstarpējās saskarsmes un runas spēju attīstīšanā.

Pētījuma metodes:

- pedagoģiskās, psiholoģiskās un metodiskās literatūras studēšana un analīze;
- novērošana;
- pieredzes izpēte un analīze.

Pētījuma hipotēze: mērķtiecīgi organizēta teatrālā rotaļa sekmē bērnu runu:

- paplašina vārdu krājumu;
- precizē skaņu artikulāciju;
- sekmē saistītās runas attīstību;
- veido izteiksmīgu runu;
- veido skaidru dikciju.

Pētījuma bāze: deviņi pirmsskolas grupas audzēkņi (2 – 4 gadi), divi skolotāji

1. 2 – 4 GADĪGU BĒRNU VECUMPOSMA ATTĪSTĪBAS RAKSTUROJUMS

Psihologijā šo attīstības periodu ir pieņemts saukt par mazbērna periodu jeb agro bērniību. Vadošā darbība šajā vecumposmā ir rotaļa.

Šajā vecumā spēle „izaug” no bērna manipulācijām ar priekšmetiem. Sākotnēji bērnu aizrauj pati darbošanās kopā ar pieaugušo, atdarinot tieši pašas darbības. Turpina pastāvēt bērna emocionāli tiešais kontakts ar pieaugušo, taču jaunais komunikācijā ir sadarbība starp pieaugušo un bērnu, kas norit bērnam mācoties veikt priekšmetiskas darbības. Bērns grib, lai pieaugušais piedalās viņa darbībās.

„Daudzas zīmes rāda, ka bērns no vecākiem var mantot ne tikai noslieci un apdāvinātību mākslas un mūzikas virzienā, bet arī valodas laukā, piemēram, labu dzirdi, imitācijas māku (atdarinot citu cilvēku runas veidu), dzirdes, redzes vai motoriskās atmiņas tipu, pat runas tempu, kā arī īpašas sprieduma spējas analizēt un radoši veidot savu izteiksmi. Tomēr neviens bērns pats no sevis neattīstīs šīs spējas un neiemācīsies pilnīgi savu vecāku un vecvecāku valodu, ja viņam nedos iespēju attīstīt šo valodu un caur valodu un caur valodas izteiksmi augt arī garīgi” (4, 14. – 15. lpp.).

Bērni sava egocentrisma dēļ daudzos gadījumos spēj respektēt tikai savas intereses. Šī iemesla dēļ komunikācija ar citiem bērniem galvenokārt izpaužas kā kustību spēles. Trešajā dzīves gadā bērni galvenokārt spēlējas “blakus”, nevis “kopā”.

Divgadīgs bērns aizvien vairāk apzinās savas spējas, paplašinot savu darbības loku. Bērnam sāk attīstīties pašapziņa, viņš apjauš, ka var būt fiziska šķiršanās no mātes, kas bērnam rada nevēlēšanos to darīt, gan arī bailes. Agrīnajā vecumā ir nepieciešams atbalstīt visas bērna aktivitātes, kas saistās ar sev apkārtējās vides apgūšanu, tādējādi nodrošinot sava “Es” impulsu pasaules dominanti un nesekmējot tādu uzvedības tipu, ko raksturo reakcijas uz ārējām iedarbēm, neizrādot sava paša iniciatīvu un aktivitāti.

Šī vecuma bērns no sabiedrības uztver to, kas piesaista viņa uzmanību. Bērni šajā vecumā spēj emocionāli reaģēt tikai uz to, ko uztver tieši – par pagātņi vai nākotņi vēl nespēj nedz priecāties, nedz bēdāties. Viņu vēlmes ir nenoturīgas, viegli pārejošas. Pats bērns vēl nespēj tās kontrolēt un savaldīt. Galvenais, ap kuru bērns veido savu pašidentitāti ir viņa vārds. Līdz ar kustībām bērns izjūt, apzinās sevi kā indivīdu, personību, jo kustību prasme piemīt tieši viņam. Tādējādi kustību tālākā attīstība veicina neatkarības un pašapziņas veidošanos.

Kā jau sākumā tika minēts, bērnam šis ir tas vecums, kad visa apkārtējā pasaule tiek apgūta ar atdarināšanu, dažādu rotaļu un nodarbību palīdzību.

„Viens no veiksmīgākajiem līdzekļiem, kas nodrošina gan pozitīvu saskarsmi pieaugušo, gan runas attīstību, latviešu folklorā ir pirkstu rotaļas jeb tautasdziesmas – rotaļiņas. Izmantojot pirkstu rotaļas, audzinātāja rada bērnam drošības izjūtu – bērns sāk saprast, ka bērnudārzā var justies labi, pakāpeniski attīstās interese par šo iestādi. Pirkstu rotaļas nodrošina vajadzību sadarboties, tiek veicinātas arī rotaļu prasmes un rotaļas kontekstā daudz ātrāk attīstās bērna runa” (28, 41. lpp.).

Divu līdz trīs gadu vecumu, kad bērns ir jau sevi izdalījis no apkārtējās vides (bērns par sevi runā pirmajā personā), dēvē par pašcieņas formēšanās vecumu, tajā veidojas pašcieņas izjūta.

Bērns izjūt prasības un ierobežojumus, izkopj pašapkalpošanās iemaņas, kārtības un tīrības izjūtu. Ja viņam atļauj patstāvīgi veikt to, kas ir viņa spēkos, nesteidzina, nekritizē, tad bērnam rodas izjūta, ka viņš pārvalda savas kustības, sevi, apkārtni. Tie, kuri iemācījušies sevi kontrolēt šajā stadijā, vēlāk prot ievērot likumus, neuzskatot tos par ārēji uzspiestu netaisnīgumu, jo tie nodrošina katra brīvību un neatkarību likuma ietvaros.

„Negatīvais risinājums ietver vecāku nekoncekvenci, skarbu kritiku, darīšanu bērnu vietā, tā pavairojot bērna nedrošību, kļūdas, neveiksmju nosodījuma pārdzīvojumus, izraisot šaubas gan par vecāku taisnīgumu, gan paša varēšanu. Tā tiek pavairota bērna atkarība. Šaubu atrisinājums citā kvalitātē noteiks, kā turpmākā dzīvē bērns savienos brīvo gribu ar pašdisciplīnu, dumpīguma garu ar atbildības izjūtu” (30, 3. lpp.).

1.1. Uzmanības attīstība

Piemsskolas vecumā izmaiņas skar visus uzmanības veidus un īpašības. Palielinās tās apjoms: trīs gadīgs bērns jau spēj darboties ar 2 – 4 priekšmetiem. Palielinās iespēja sadalīt uzmanību, pateicoties vairāku darbību automatizācijai. Uzmanība paliek noturīgāka. Tas dod bērnam iespēju veikt darbu audzinātājas vadībā.

Uzmanības noturība ir atkarīga no darbojošos kairinātāju rakstura. 2 – 4 gadu vecumā ilgstošu novēršanos var izraisīt spēles troksnis, bet vēl ilgāku – zvans.

Pirmskolas uzmanības attīstības īpatnības:

- ievērojami palielinās koncentrācija, apjoms un noturība;
- rodas brīvprātības elementi uzmanības vadībā, balstoties uz runas attīstību un izziņas interesi;
- uzmanība kļūst nepastarpināta.

Uzmanības attīstība vistiešākajā veidā ir saistīta ar to kā pieaugušais kontaktējas ar bērnu, kā arī tā ir atkarīga no tā, kā tiek organizēta bērna darbošanās. Īpaša loma uzmanības attīstībā ir dienas režīmam. Tas dod izejas punktus bērna dzīvei, kļūs par ārējiem organizācijas līdzekļiem, atvieglo uzmanības pārslēgšanos, sadalīšanos un koncentrēšanos.

Uzmanības attīstību veicina dažādu priekšmetu un darbības veidu radīšana ar šiem priekšmetiem. Visa pirmsskolas vecuma laikā bērnu piesaista emocionāli piesātināts materiāls, to zino, pieaugušais var radīt pozitīvu pārdzīvojumu zonu, izraisot un pastiprinot netīšo uzmanību. Spēles un vingrinājumi, kas satur prata un kustību aktivitāti, prasa no bērna uzmanības elastību un koncentrēšanos. Pieaugušais bērna kustības virza ar vārda vai žesta palīdzību: „Paskaties, paklausies, patausti!”. Bērns apgūst uzmanības vadīšanu, balstoties uz ārējiem faktoriem. Pārejot no viena attēla pie otra, tiekveiktas atbilstošas darbības un bērns pārbauda sevi. Tādā veidā tiek atvieglota uzmanības pārslēgšanās, palielinās tās noturība, kas pērvēršas par tīšu nepastarpinātu procesu. Tīšās uzmanības attīstība ir svarīgākais uzdevums pirmsskolas bērnu audzināšanā, jo vēlāk tā nodrošina sekmīgas mācības skolā, palīdz izpildīt skolotāja norādījumus un kontrolēt sevi.

1.2. Sensorā attīstība

„Pirmsskolas vecumā uztvere pērvēršas par īpašu izziņas darbību, kurai ir savi mērķi, uzdevumi, līdzekļi un veidi kā to īstenot. Uztveres pilnība un tēlu tiešums ir atkarīgs no tā, cik pilnīga ir veidu sistēma, kas nepieciešama apsekošanai, ko ir apguvis pirmsskolnieks. Galvenās uztveres attīstības līnijas ir jaunu, pēc satura, struktūras un rakstura apsekošanas darbību apgūšana un sensoro etalonu apgūšana” (30, 2. lpp.).

Svarīgākā atšķirīgā uztveres īpatnība 2 – 4 gadu vecumā ir tāds fakts, ka apvienojot sevī citu orientējošo darbību pieredzi, redzes uztvere kļūst par vienu no vadošajām. Tā ļauj aptvert visas detaļas, uztvert savstarpējās saiknes un kvalitāti. Pieaug bērna ziņkārība. Palielinās objektu skaits, darbības veidi, kas piesaista uzmanību. „Bērns sāk atklāt kaut ko jaunu jau zināmos objektos. Viņš sāk ievērot ne tikai to, ka sniegs ir balts un auksts, bet arī to, ka siltumā tas izkūst, bet tā krāsa mainās atkarībā no tā vai ir rīts, diena vai vakars, no laika apstākļiem un gadalaika. Vērojumi pērvēršas par savdabīgu prāta darbību, kas virzīta uz intelektuālu problēmu risināšanu” (30, 2. lpp.).

Laika uztvere – viens no vissarežģītākajiem uztveres veidiem, pateicoties tā pecifiskajām īpatnībām. Laikam nav uzskatāma pamata, tas tiek uztverts pastarpināti, balstoties uz veicamo darbību vai caur īpašu priekšmetu – pulksteni. Laiks ir “sakausēts” ar

dzīves notikumiem, iet vienā virzienā, to nevar atgriezt atpakaļ. Laika brīži ir nosacīti – to, kas bija „rīt”, kļuva par „šodien” utt. Viens un tas pats laika sprīdis tiek uztverts dažādi, atkarībā no darbības rakstura un satura, kas tiek veikta. Piemēram, ja tiek gaidīts kāds patīkams notikums, liekas, ka laiks iet lēnām. Šī iemesla dēļ bērni ilgi neizprot laika attiecību loģiku, un visā pirmsskolas vecumā neizprot ļoti ilgus laika periodus.

Pasakas uztveres pētījumi atklāja šī procesa divējādo dabu. No vienas puses pasakas izpratne balstās uz nepastarpinātu emocionālu attieksmi pret aprakstītajiem notikumiem un varoņiem. No otras puses izpratne rodas aktīvā līdzpārdzīvojumā un sadarbībā ar tēlu varoņiem. Bērns cenšas iesaistīties sižetā, ietekmēt notikumu gaitu. Atkārtota lasījuma laikā viņš nereti lūdz izlaist epizodes, kurās iemīļotajiem varoņiem kaut kas draud. Bērns ieņem pozīciju, kas ir it kā iekšā pasakā, bet klausītāja pozīciju viņš spēj ieņemt tikai pirmsskolas vecuma beigu posmā.

„Bērnu pasaku valoda ir vienkārša un lakoniska, tomēr bērns cenšas tuvināt to daiļliteratūras valodai, atdarinot literārajos tekstos sastopamus izteicienus, vārdus un frāzes, kā arī cenšoties savā runāiekļaut dzimtā valodā sastopamos vienkāršākos mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus” (4, 33. lpp.).

1.3. Atmiņas attīstība

Pirmsskolas vecumā galvenais atmiņas veids ir tēlainā atmiņa. Tās attīstība un pārveide ir saistīta ar izmaiņām, kas notiek dažādās bērna psihiskās dzīves sfērās, pirmām kārtām izziņas procesos – uztverē un domāšanā. Bērns izdala vairāk tās priekšmeta pazīmes, kas ir spilgtākas un uzkrītošākas, nepamanot citas, kas dažkārt ir pat svarīgākas. Tāpēc priekšstati, kas veido atmiņas galveno saturu, nereti ir fragmentāri. Iegaumēšana un reproducēšana notiek ātri, bet ne sistemātiski. Atmiņā bieži paliek otršķirīgais, bet būtiskākais tiek aizmirsts.

Šajā vecumā, novērojama pāreja: no atsevišķiem priekšstatiem, kas iegūti viena konkrēta priekšmeta uztveres uz operatīvi vispārinātiem tēliem.

„Pirmsskolas vecuma bērniem atmiņas attīstībai ir zināmas īpatnības:

- atmiņa arvien vairāk apvienojas ar runu un domāšanu, pieņem intelektuālu raksturu;
- vārdiski – jēdzieniskā atmiņa nodrošina pastarpinātu izziņu un paplašina izziņas darbības sfēru;
- veidojas tīšās atmiņas elementi, kā spējas regulēt doto procesu sākumā no pieaugušo puses bet pēc tam no paša bērna;

- pakāpeniski uzkrājoties un apkopojot uzvedības un bērna saskarsmes ar pieaugušo un vienaudžu pieredzi, atmiņas attīstība iekļaujas personības attīstībā;
- raksturīga netiešā tēlainā atmiņa” (30, 3. lpp.).

Šajā vecuma posmā būtiski izmainās kustību atmiņas saturs, jo kustības paliek sarežģītākas un ietver sevī vairākus komponentus.

Vārdiskā atmiņa intensīvi attīstās aktīvā runas procesa apgūšanā, klausoties un atstāstot literāros darbus, saskarsmē ar pieaugušajiem un vienaudžiem.

Bērna atmiņa – tā ir viņa interese. Tādas intelektuālas izjūtas kā pārsteigums, brīnīšanās, apmierinājums, ko gūst no izdarīta atklājuma, sajūsma, šaubas, veicina un uztur interesi attiecībā uz objekta izzināšanu un pašu darbību, tādējādi nodrošinot iegaumēšanu. Pārlietu emocionāls materiāls atstāj diezgan miglainas, izplūdušas atmiņas.

1.4. Domāšanas attīstība

Atšķirībā no agrās bērnības perioda, pirmsskolas vecumā, domāšana balstās uz priekšstatiem. Bērns var domāt par to, ko patreizējā momentā neuztver, bet, ko viņš zina pēc savas iepriekšējās pieredzes. Izmaiņas domāšanā, pirmkārt saistās ar to, ka veidojas daudz ciešāka savstarpējā saistība domāšanai ar runu. Šāda saistība noved, pirmkārt, pie atritināta domāšanas procesa – spriedumu rašanos. Otrkārt, pie praktiskās un prāta darbības savstarpējo attiecību pārkārtošanas, kad runa sāk pildīt plānojošu funkciju, treškārt, pie straujas domāšanas operāciju attīstības. Spriedumi sākās ar jautājuma uzstādīšanu. Jautājuma klātbūtne liecina par domāšanas problemātiskumu, jo tajā atspoguļojas bērna priekšā nonākušais intelektuālais vai praktiskais uzdevums. Jautājumiem piemīt izziņas raksturs, tie liecina par zinātkāres attīstību, tiekšanos iepazīt pasauli.

Bērns spriež skaļi, pretstatot un vispārinot, pārcilājot visus iespējamus variantus, argumentējot, nopamatojot savus secinājumus, izmanto analogijas, mēģinot izskaidrot nezināmo ar zināmā palīdzību.

”Kvalitatīvi jaunas domāšanas veidošanā pirmsskolas vecumā ir saistīta ar domāšanas operācijām, kuras šajā vecumā sāk intensīvi attīstīties un izpaužas kā prāta darbība. Visu domāšanas operāciju pamatā ir analīze un sintēze. Analīze noved pie atsevišķu, nereti nejaušu pazīmju izcelšanas. Pārsvaru gūst nevis objektīvā, bet subjektīvā puse. Tāpēc spriedumi, neskatoties uz to pretrunīgumu, ir virspusēji, bet tai pat laikā oriģināli” (30, 3. lpp.).

„Galvenās domāšanas īpatnības ir:

- bērns risina domāšanas uzdevumus priekšstatos, domāšana kļūst nesituatīva;

- runas apguve noved pie spriedumu attīstīšanās, rodas sapratne par parādību cēloņiem;
- jautājumi kļūst par zinātkāres attīstību; parādās citas prāta un praktiskās darbības sakarības, kad praktiskās darbības veidojas balstoties uz iepriekšējiem spriedumiem;
- pieaug domāšanas plānveidība; bērns pāriet no gatavu saikņu un attiecību izmantošanas uz daudz sarežģītākiem atklājumiem, parādās mēģinājumi izskaidrot parādības un procesus;
- eksperimentēšana parādās kā veids, kas palīdz saprast apslēptās saites un attiecības;
- veidojas priekšnosacījumi tādām prāta spējām kā patstāvība un lokanība” (30, 3. lpp.).

1.5. Iztēles attīstība

„Pirmsskolas vecuma bērna iztēle atšķiras no pieaugušo iztēles, aiz šķietamās iztēles bagātības slēpjās tās nabadzība, neskaidrība, shematiskums un tēlu stereotipiskums, jo iztēles tēlu pamatā ir atmiņā esošo materiālu pārkombinēšana. Pirmsskolas vecumā zināšanas un priekšstati vēl ir nepietiekami. Acīmredzot iztēles bagātība ir saistīta ar zemu bērna domāšanas kritiskumu, kad nav īsti skaidrs kā mēdz būt un kā nemēdz būt. Šo zināšanu trūkumu var uzskatīt gan kā iztēles trūkumu, gan kā tās priekšrocību” (30, 2. lpp.).

Autoresprāt, ir svarīgi bērnam attīstīt iztēli ar dažādu rotaļu un rotaļlietu palīdzību.

„Nodarbību laikā, izpildot dažādus uzdevumus, notiek daudzpusīgā bērnu attīstība.

- Teatrālie uzdevumi – attīsta uzmanīgu klausīšanos un redzēt tēmu daudzveidību;
- paaugstinās iniciatīva un līdzdalība dažādās darbībās;
- bērni mācās uzstādīt mērķi un plānot savu rīcību;
- apgūt metodes roku leļļu un zīmēto leļļu (kartona) gatavošanā;
- paplašinās vārdu krājums, bērns mācās pielietot savā runā jaunvārdus” (11, 2. lpp.).

3 – 4 gadu vecumā līdzās dažādām rotaļām, kas palīdz attīstīt uzmanību, atrodas mūzikālās prasmes un iemaņas, kas ļauj bērniem:

- „prast klausīties un atpazīt skaņas ierastajā apkārtnē, telpās;
- atpazīt iepriekš dzirdētu un dziedātu dziesmu melodijas un to fragmentus;
- prast patstāvīgi nodziedāt vienkāršas dziesmas, rotaļas, dziedāt individuāli un kolektīvi;
- izpildīt dziesmas, izteiksmīgi atveidot rotaļu tēlus atbilstoši to raksturam;
- spēlēt pirkstiņrotaļas ar skandēšanu vai dziedāšanu;
- skandēt vienkārša satura četrriņdes ar kustībām vai skaņu rīkiem;

- pazīt, nosaukt, spēlēt vienkāršākos skaņu rīkus un ritma instrumentus – tumbas, tamburīnu, šeikeri, ritma kociņus, grabuļus, zvaniņus, zvārguļus, uzpirksteņus, oļus, svilpauniekus, u.c.
- atspoguļot ar skaņu rīkiem dabas parādību skaņas (lietus, pērcons, dzenis kaļ, putni dzied, ežuks cāpo pa rudens lapām, u. tml.);
- prast tecīņu soli, lēno sānsoli, dejot pāros, aplī, virtenē;
- pedagogam piepalīdzot, izpildīt kustību improvizācijas ar priekšmetiem – lakatiņiem, spainīšiem, deju kociņiem, šeikeriem, grabuļiem, zvārguļiem” (2, 22.lpp.).

1.6. Runas attīstība

Runa un domāšana attīstās līdz ar citiem kognitīvajiem procesiem. Psihologijas terminu vārdnīcā *runa* skaidrota kā viena no „cilvēka augstākās nervu sistēmas darbībām – sarežģīta psihiska funkcija, kuru rada nevis atsevišķi izolēti centri galvas smadzenēs, bet sarežģītas funkcionālas sistēmas, dažādos CNS nodalījumos un līmeņos. Runu traktē kā vēsturiski izveidotu saziņas formu, kuras līdzeklis ir valoda” (1, 157. lpp.).

Tādējādi runa ir savdabīga forma, kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības parādības, un līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar otru. „Var sacīt, ka valoda ir vispārīga, bet runa – valodas individuāla izpausme” (16, 384. lpp.).

Bērna runas attīstība ir dzimtās valodas apguves process, process, kurā bērns apgūst prasmi izmantot valodu kā apkārtējās pasaules izziņas līdzekli.

„Domāšana un runa – divi svarīgākie pozitīvie procesi – tie ir cieši saistīti viens ar otru. Lai domāšana un runa iegūtu lielāku attīstību – tiek piedāvāts bērniem vingrinājums ar attēliem, kuros ir problemātiski sižeti. Daudzpusīga uztvere prasa no bērna aktīvu domāšanu, darbību, saspringtu darbu, uzmanību, atmiņu, runu, kā arī saskarsmi (radošumu un pieaugušā palīdzību)” (26, 2. lpp.).

Iedzimtas priekšrocības cilvēkam runāt vēl nav, runas spējas netiek mantotas. Tās attīstās dzīves gaitā. Domāšana, intelektuālā attīstība ir saistīta ar roku un kāju koordinācijas attīstību, sensormotoro kustību reakcija uz kaut kādu fizisku kairinājumu (1, 130. lpp.) koordināciju, motorikas kustību sfēras kvalitatīvas un kvantitatīvas īpatnības (1, 90. lpp.) attīstību un atmiņas attīstību.

Bērnam daudz un intensīvi kustoties, kustību analizators saņem impulsus no skeleta muskulatūras. Tā kā kustību analizators galvas smadzenēs atrodas tuvumā redzes, dzirdes, uztveres sajūtu zonām, tad, būdams pats tonusā, tas koordinē dažādu zonu darbību smadzenēs.

Tādējādi kustību analizators ir sensomotorās integrācijas mehānisms. Vingrinājumi sīkai roku muskulatūrai aktivizē kustību analizatoru un tai blakus atrodošos runas motoro zonu, tādējādi sekmējot runas un kopumā bērna intelektuālo attīstību. Veicina rakstītprasmes attīstīšanu. Ja bērna muskulatūra ir maznoslogota, galvas smadzeņu attiecīgās zonas saņem nepietiekamu impulsu daudzumu, kavēšanas procesi ir pār uzbudinājuma procesiem līdz ar to bērns kļūst neaktīvs un ātri nogurst.

Veiklības attīstības vissvarīgākais periods ir ar 3 – 4 gadus veciem bērniem, kur lielu vērību nepieciešams pieverst roku veiklības attīstīšanai un plakstas muskuļu nostiprināšanai ar dažādiem vispārattīstošajiem vingrinājumiem, kas ietver dažādu sīku priekšmetu, piemēram, klucīšu, bumbiņu, t.tml., palīdzību.

Autoresprāt, svarīgs faktors, lai tiktu panākts pozitīvs efekts un iznākums rotaļnodarbībās ir pozitīvo emociju noturība nodarbību laikā, kā rezultātā bērnu saista ne tikai pati darbība, bet arī kustību rezultāts, kas ļauj viņiem pārliecināties par saviem spēkiem, izjust patstāvību. Apzinoties savas pieaugošās spējas, bērns pats sev izvirza aizvien jaunus uzdevumus. Izvirzot sev šos jaunus uzdevumus, tiek aktivizēts kustību analizators sīkai roku kustībai un tai blakus atrodošos runas, atmiņas, dzirdes, līdzsvara motoro zonu, tādējādi sekmējot runas un kopumā bērna intelektuālo attīstību. Runa attīstās vispirms kā saskarsmes līdzeklis uz atdarināšanas refleksu pamata.

Spēja saprast runu bērnam parādās otrajā dzīves pusgadā. Ja jaundzimušais mēģina sazināties ar pieaugušo, kas nereaģē un neatbild uz viņa signāliem, pastāv risks, ka bērna valodas attīstība būs kavēta. Tā rezultātā bērnam var būt lielākas grūtības iemācīties lasīt un rakstīt.

1.1. tabula veidota pēc I. Elnebijas Zviedrija „Glābiet bērnus” materiāliem (8, 47.lpp.).

1.1. tabula

Bērna runas attīstība dažādos vecumos

1 – 1,2 gads	Šajā stadijā valodas attīstība norisinās nedaudz lēnāk un iestājas zināms klusuma periods.
2 gadi	Runā teikumos, kas sastāv no diviem vārdiem.
3 gadi	Runā teikumos, izmantojot 3 – 4 vārdus. Bērnam jau ir lielāks vārdu krājums. Visintensīvākā vārdu krājuma papildināšana notiek starp 2,2 – 3 gadiem.
4 gadi	Lieto vārdus, kas apzīmē jēdzienus, ar katru no tiem saprotot kādu objektu, ko iepazīs savā apkārtnē. Šajā vecumā strauji palielinās aktīvais vārdu krājums. Četru gadu vecumā bērns jau ir apguvis 1500 – 2000 vārdus (18, 39. lpp.).

Psihologi apgalvo, ka spējas saprast neverbālo valodu iedzimst, savukārt valodu izprast bērns iemācās. Pamazām bērns nosaukto vārdu iemācās sasaistīt ar konkrēto priekšmetu. Pusotra gada vecumā aktīvais vārdu krājums pieaudzis jau līdz 50 vārdiem, tas panākts ar atkārtošānu – nosaukšanas rituāliem. Pieaugušais daudzas reizes izrunā kādu vārdu un demonstrē priekšmetu, uz kuru šis vārds attiecas. Šajā vecumā bērniem viens vārds nozīmē to pašu, ko pieaugušajiem cilvēkiem teikums, tātad vārdi pēc leksikas un domas apjoma ietilpīgi.

„Runas apguve laikā no 1 gada 6 mēnešu vecuma līdz 3 gadiem rada nozīmīgas izmaiņas bērna mijattiecībās ar apkārtējo pasauli, maina viņa pozīciju cilvēkos un attieksmi pašam pret sevi. Runas nozīme ir ļoti liela” (16, 265. lpp.).

„D. Tenne, akcentējot emocionālās saskarsmes nozīmi bērna runas veidošanā, balstoties uz V. Muhinas pētījumiem, izdala 2 runas veidus:

- situatīvo runu, ko nosaka bērna un mātes unikālais kontakts. Situatīvā runa ir saprotama sarunu biedriem, taču ne vienmēr saprotama cilvēkiem, kas nepārzina situāciju. Tāds runāšanas veids pamazām pārvēršas konteksta runā;
- konteksta runa – tiek apgūta sistemātiskas apmācības rezultātā” (25, 18. lpp.).

Bērni ātri apgūst runu, īpaši pēc tam, kad savus pirmos vārdus ir paši izrunājuši, rodas interese un prieks. Pirmo trīs gadu laikā bērna runa attīstās no pašiem primitīvākajiem izteicieniem līdz prasmei apzināti izteikt noformulētu domu, gramatiski pareizos teikumus un raiti.

1.2. tabula veidota pēc mag. paed. L. Golubovas sniegtajiem materiāliem žurnālā „Skolotājs” (29, 36. lpp.).

1.2.tabula

Runas attīstības iezīmes pirmsskolas vecuma bērniem

Vārdu krājums	Skaņu izruna	Gramatika	Bērna vecums
Līdz 50 vārdiem – vienkārši lietvārdi, darbības vārdi, īpašības vārdi	v, f, t, d, c – artikulē	Jautājumus uzdod, uzsverot melodiskumu. Divu un trīs vārdu teikumi.	2 gadi
Palielinās vārdu krājums. Parādās arī citas vārdšķiras.	k, g, r, c – artikulē	Veido kvantitatīvi plašākus teikumus. Bieži lieto iecienītas lietvārdu un darbības vārdu galotnes.	2,5 gadi
Turpina paplašināties	Bērns sāk artikulēt grūtākus skaņu	Jautājuma teikumus ievada ar jautājuma vārdu. Pareizi darina vienkāršus	3 gadi

	salikumus – kn, bl un c.	teikumus, apgūst palīgteikumu veidošanu.	
--	-----------------------------	---	--

No *1.2. tabulas* redzams, ka lietu nosaukumu un nozīmju izpratne bērnam ir vēl sašaurināta

– bērni izprot detaļas, vēl neizprotot kopsakarības un nianšes, tos pamazām sāk izprast līdz četru gadu vecumam.

Bērnu valodas petniece V. Rūķe – Draviņa uzsvērusi, ka „mūža pirmie gadi ir visnozīmīgākais posms cilvēka valodas attīstībā, jo tad izveidojas indivīda pirmā valoda un priekšstats par valodas sistēmu vispār” (4, 11. lpp.).

Attīstot bērnu maņas, līdz ar to smadzeņu darbību, kas sekmē arī runas prasmes apgūšanu, jāseko līdz arī vārdu krājuma veidošanās procesam gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā jomā. I. Hodoņonoka, L. Hodoņonoka, L. Staļģe un R. Marirandre grāmatā „Kā raisās valodiņa?” piedāvā vārdu krājuma pieauguma tabulu (*skat. 1.3. tab.*). Uzsverot, ka svarīgi sekot līdz bērna runas attīstībai, lai pēc iespējas agrīni atklātu iespējamus traucējumus. Protams, runas attīstība ir individuāls process, kas norit atbilstoši katra personības individuālajām īpatnībām, runa neveidojas spontāni, tā jāveido vecākiem.

Ir izveidoti etaloni – standarti, pēc kuriem iespējams sekot līdz bērna valodas attīstībai, lai prognozētu tās iespējamo attīstības gaitu (10, 24. lpp.).

1.3. tabula

Vārdu krājuma pieaugums

Bērna vecums	Mīnīmālais vārdu krājums	Maksimālais vārdu krājums
2g. – 3g.	171	1509
3g. – 4g.	598	2346

No *1.3. tabulā* dotajiem datiem varam secināt, ka starp mīnīmālo pieļaujamo un maksimālo iespējamo vārdu kvalitatīvo daudzumu vērojams plašs iespējama diapazons, katras personības individuālo īpatnību attīstības robežās.

Runas izpratne ir lielāka, nekā verbālās iespējas. Sākumā bērns, mācoties runāt, vienkārši parāda priekšmetu, vai lietu, kas viņu interesē un gaida, kad pieaugušais to nosauks. Nereti ar mīmikas un žestu palīdzību bērns spēj parādīt vairākas lietas saistībā, kā, piemēram, uz vienas plaukostas ar otras rokas palīdzību ar kustībām attēlo, ka grib maizīti, uz kuras ir uzsmērēts sviests. Bērni sākumā reaģē nevis uz vārda nozīmi, bet uz situāciju, ar ko vārds

saistījies. Piemēram, elektrības slēdzis – lampa. Vārdu bērns uztver kopā ar žestiem, mīmiku, ritmu un balss intonāciju.

”Divu gadu vecumā bērnam ir aktīva interese par apkārtējām lietām un priekšmetiem, situācijām, darbībām, kas ir saistībā ar tām. Divu gadu vecumā vērojams runas attīstības lēciena periods, vai runas un domāšanas attīstības lūzuma moments pēc Ļ. Vigotska to iedala divos periodos:

- vārda krājuma aktīva bagātināšanās un aktīvas jautāšanas posms;
- sekojošs lēcienveidīgs vārda krājuma paplašinājums. Šajā stadijā mainās pieaugušā ietekme bērna valodas attīstībā, bērns jau vārdus apgūst pats – jautājot un izzinot.

Periodā no 1,5 – 3 gadu vecumam bērns izprot, ka vārds kaut ko apzīmējot ir līdzeklis pazīmjai, darbību un to savstarpējo saikņu izdalīšanai. Ar vārda palīdzību bērns veic vispārīnāšanas un sintēzes funkcijas, grupējot savas pieredzes un pārdzīvojumus, virzot uz emocionālo cēloņu – seku sakarību apjaušanu” (25, 19. lpp.).

„Pēc T. Koņņikovas datiem, otrā dzīves gada sākumā bērns vispārīnā priekšmetus pēc dažādām pazīmēm:

- pēc funkcionālās nozīmes;
- pēc atrašanās vietas;
- pēc ārējās līdzības;
- pēc skaņu atdarinājuma” (16, 262. lpp.).

Daudziem maziem bērniem rodas tā saucamā autonomā runa. Pasaule ap bērnu ir daudzveidīga pārsteidzoša, bet bērnam vēl nepietiek nosaukumu tam, ar ko viņš saskaras, un viņš darina savus nosaukumus. Tie saprotami ir tikai pašiem tuvākajiem ģimenes locekļiem. Piemēram, bērns nokrīt, saka „tangē”. Vārdu krājums šim mazulim jau ir diezgan plašs, bet katra aizķeršanās vai arī redzot, ka kāds krīt (neatkarīgi no vai tā ir rotaļlieta vai kas cits) tiek apzīmēts ar šo vārdu.

Bērns ir ļoti jūtīgs valodas apgūvē. Dzīvojot sociālā vidē, viņš klausās, uztver, atdarina, imitē, vingrina runas orgānus. Ja tiek liegtas šīs iespējas, tiek aizkavēta valodas attīstība. Ļoti būtiska 2 – 4 gadus veciem bērniem runas attīstībā ir arī speciāla – mērķtiecīgi organizēta vide. Taču ar noteikumu, ka pieaugušais tajā ņem līdzdalību. Ar bērniņu ir jārunājas, jārāda dažādi priekšmeti, grāmatas, jārotaļājas, jāļauj arī viņam pašam runāt. Pirmsskolas izglītības iestādēs ar bērniņu nodarbojas prasmīgi pedagogi, logopēds, kas var konstatēt iespējamo traucējumu bērna runas attīstībā, kam vecāki, savukārt, nepievērš uzmanību, uzskatot, ka gan jau runās, jo kā tad senos laikos esot bijis, tad neviens nav pievērsis tam uzmanību, tāpat viss esot ritējis savu gaitu. Ar šādu attieksmi vecāki dažkārt nodara lielu ļaunumu savam

bērniņam, jo sekas var iespaidot visu turpmāko bērna dzīvi. Autore uzskata, ka šī brīža situāciju ģimenēs, nevar salīdzināt ar tiem laikiem, kad auga mūsu vecāki, vecvecāki, jo tad māmiņas audzināja savus mazos pašas, vairāk laika pavadīja ar bērnu sarunās, katru vakaru lasīja priekšā pasakas, bet šobrīd vecāki, pēc bērna dzimšanas, ļoti agri atsāk darba gaitas un bērns tiek ievietots pirmsskolas izglītības iestādē. Vecāki savu bērnu satiek tikai vakaros un vēltīt uzmanību bērnam atliek ļoti maz.

1.6.1. Saksarsmes procesa nozīme runas attīstībā

Svarīgs personības attīstības faktors ir vajadzība pēc jauniem iespaidiem un vajadzība pēc emocionāla kontakta, saksarsmes. Bērniem pirmsskolas vecumā pozitīvu emociju rašanās priekšnoteikums ir saksarsmes vajadzību apmierināšana vispār, agrāko fizioloģisko vajadzību apmierināšanas vietā. Bērns nemitīgi pieprasa saksarsmi ar pieaugušo. Šajā vecumā pieaugušais bērnam ir atdarināšanas etalons, prasmju un iemaņu veidošanas paraugs. Kopīgas darbības organizētājs, bērna pašvērtējuma un sociālās kompetences veidotājs – sociālo lomu apguves paraugs. Ļoti būtiska ir ģimenes (vecāku) loma, vide kādā bērns aug. Bērnam pirmsskolas vecumā ir izteikta izziņas vēlme, kustību aktivitāte, kas nereti nogurdina un sadusmo pieaugušo, tie jūtas neapmierināti. Šajā laikā attīstās bērna prasmes diferencēt saksarsmi, sāk veidoties negatīvas jūtas, antipātija, nepatika, protests, bieži pašam neapzinoties. Bērns saksarsmes procesā arvien vairāk individualizējas. Iemācās empātijas spējas līdzpārdzīvot, līdzjust citiem. Sāk veidoties pirmsskolas vecumā, pateicoties labvēlīgam audzināšanas stilam, veidojas spēja pārdzīvot līdz. Ja saksarsme izveidojusies veiksmīga, sāk attīstīties pieķeršanās jūtas. Ja saksarsmes process veidojas ar negatīvu pieredzi, bez emocionāli tuvām un noturīgām attiecībām, bērns vēlākajos gados nemācēs veidot normālas attiecības ar cilvēkiem. Pozitīvu emocionālu, noturīgu attiecību veidošanai bērniībā ir milzīga nozīme bērna veiksmīgai attīstībai turpmākajā dzīvēs laikā.

Māte dod bērnam drošības sajūtu, iespējas justies atraisītam, nebaidīties. Dž. Boulbijs savā grāmatā „Drošais pamats” aprakstījis pētījumus par bērna un mātes savstarpējo attiecību nozīmi un izveidojis pieķeršanās teoriju, kas „vienlaikus izskaidro gan pieķeršanās uzvedību, kas epizodiski parādās un pazūd, gan noturīgu pieķeršanos, kādu bērni un citi indivīdi veido ar sev īpaši tuviem cilvēkiem, šīs teorijas pamatjēdziens ir „uzvedības sistēma”” (1, 42. lpp.).

Pieķeršanās uzvedība skaidrota, kā fundamentālu uzvedības forma ar savu iekšējo motivāciju, kas atšķirīga no barošanas vai seksuālās darbības motivācijas, bet ir tikpat nozīmīga.

Savas dzīves agrīnajā posmā cilvēks vēl nevar kontrolēt nelabvēlīgu notikumu norisi savā dzīvē, toties vēlākajos gados tos izraisa viņa paša rīcība, ko savukārt ietekmē tie, personības traucējumi, kurus izraisījuši agrīnie pārdzīvojumi.

„Psihologi ir izvirzījuši sešas vajadzības, kuru apmierināšanai ir būtiska nozīme veselīgas un stipras personības veidošanā:

- izziņas perspektīvas;
- pieķeršanās;
- atdarināšanas vajadzības;
- uzbudinājuma un stimulācijas vajadzība;
- saskarsmes prasmes;
- sociālo lomu un pašvērtējuma prasmes” (12, 102. lpp.).

Bērna saskarsmes prasmes, sociālo lomu un pašvērtējuma prasmes veidojas ģimenē.

Tiek uzsvērts, ka sociālās stimulācijas nepieciešamību cilvēkos izraisa emocionālo un sociālo attiecību deficītu, kavē valodas, abstraktās domāšanas attīstību un iekšējo kontroli.

1.6.2. Pieaugušā loma bērna runas attīstībā

Visus iepriecina pirmie vārdi. Tiek nojausts, ka sāksies mūsu saprašanās jaunā fāze. Bērna valoda attīstās pakāpeniski – ar meklējumiem un atradumiem, kļūdām un iegūtu pieredzi. Ir pilnīgi skaidrs, ka bērna runa labāk attīstās apstākļos, kuros citi cilvēki ar viņu sarunājas.

„Tikai cilvēks, pieaudzis cilvēks var atklāt īsto nozīmi cilvēciskam vārdam, kustībai un darbībai ar priekšmetiem” (17, 60. lpp.). „Galvenais cēlonis, kas mudina bērnu meklēt saskarsmi ar pieaugušajiem, ir šīs saskarsmes saturīgums” (16, 341. lpp.). Trīs gadu vecumā bērns jau ir apjautis, ka pieaugušais daudz zina, ka viņi visu prot, var visu parādīt un iemācīt.

„Novērtējot bērna valodas iemaņas, mēs varam pamanīt, ka starp valodu, kuru bērns uztver, un valodu, kuru viņš pats izmanto, pastāv cieša saikne.

Spēja runāt nav atkarīga tikai no indivīda spējas klausīties. Saikne starp klausīšanos un runāšanu pastiprināti iietekmērunāšanas kultūru. Piemēram, bērns dzirdot vecāku sarunas, piesavinās viņu runas stilu” (3, 167. lpp.).

Pieaugušais kļūst bērnam par autoritāti. Mācoties runāt, veidojot savu valodu, bērni daudz atdarina. Ir bērni prātnieki, par kuru filozofēšanu pieaugušo stilā klausītāji smaida. Ir mazas meitenes, kas lieliski atdarina māmiņu telefonsarunas ar draudzenēm, papildinot to ar emocionāliem izsaučieniem un nopūtām, diemžēl arī bērnu sarunās mēs varam redzēt kāda atmosfēra valda ģimenē, cik labvēlīgā vai nelabvēlīgā vidē bērns aug.

2. TEATRĀLĀ ROTAĻA UN TĀS NOZĪME BĒRNA RUNAS ATTĪSTĪBĀ

2.1. Rotaļas skaidrojums pedagogiskajā un psiholoģiskajā literatūrā

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca rotaļu raksturo kā „interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbību grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai šādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā, bērnības būtiska sastāvdaļa, bērna attīstības un audzināšanas pamatveids. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus un dotības. Tā ir viena no netiešo pedagoģisko prasību izpaušmes formām. Jūtu, domāšanas un jaunrades skola” (21, 248.lpp.).

„Latviešu literārās valodas vārdnīcā rakstīts, ka rotaļa ir darbība, darbības kopums, ko veic, lai sagādātu prieku, izklaidēšanos un kam parasti ir raksturīga iztēlē radīta situācija un darbības objekti, kādu norišu, cilvēku, dzīvnieku u.tml. atdarināšana. Rotaļa ir brīva darbība, kur noteicoša loma ir rotaļnieka iztēlei” (5, 65. lpp.).

„Rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērna dzīvesveids. Rotaļā viņš rada savu domu, jūtu un izjūtu pasauli – viņš domā, sacer, salīdzina, runā, izdomā, izpildot lomu, priecājas, skumst, smejas un dusmojas. Viņš rotaļā mācās, strādā, vēro, zīmē, eksperimentē, gatavo rotaļlietas. Rotaļas viņu nodarbina” (7, 5. lpp.).

„D. Elkoņins un A. Ļeontjevs rotaļu dēvē par pirmsskolas vecuma bērnu vadošo darbības veidu, kam ir vairākas pazīmes:

- vadošajā darbības veidā attīstās jauni darbības veidi, piemēram, rotaļā bērns sāk mācīties;
- veidojas jaunveidojumi un pārkārtojas atsevišķas psihiskās funkcijas, piemēram, veidojas radošā iztēle;
- izmainoties bērna attieksmei pret apkārtējo pasauli, izmainās arī rotaļas raksturs, tās kļūst aizvien sabiedriskākas” (7, 13. lpp.).

Jēdzienā “ bērnu rotaļas” plašākā nozīmē, autoresprāt, ietvertas visas bērnu rotaļas. Šaurākā nozīmē ar to saprot bērnu pašu izdomātās rotaļas, proti, radošās rotaļas. Psihologi bērna radošo rotaļu aplūko kā bērna brīvu, radošu darbību, kur bērns, balstoties uz pieredzi, radoši attēlo vēroto un pārdzīvoto – notikumus ģimenē, apkārtņē, pasakas utt.

Jēdzienu “spēle” biežāk lieto, runājot par sporta spēlēm, galda spēlēm, kam ir strikti izteikti noteikumi un kuru rezultāts cieši saistīts ar bērna atjautību, veiklību, gudrību, ne tik daudz ar bērna izdomu, fantāziju.

Ievērojot sacīto, mēs par rotaļspēlēm uzskatām bērnu rotaļas ar jau izstrādātu saturu, noteiktu struktūru, kurā bērns aktīvi darbojas un variē tās, izdomā jaunas darbības, noteikumus u.c.

„Gandrīz jebkurā rotaļā tiek sekmēta sīko un lielo muskuļu precīzo kustību prasmju attīstība gan verbālo, gan neverbālo komunikatīvo iemaņu, izziņas prasmju attīstība un dažāda veida sociālā saskarsme. Rotaļas ļauj bērnam līdzšinējā zināšanas un pieredzi attiecināt uz reālo pasauli un paplašināt zināšanas, aptverot sarežģītākas un izsmalcinātākas jomas. Rotaļa sniedz bērniem iespējas izpētīt dažādus materiālus, rosinot riska uzņemšanos” (3, 146. lpp.).

Rotaļspēļu paraugs zināmā mērā ir latviešu tautas rotaļas, īpašs folkloras veids, kas raksturīgs katrai tautai. Šīs pieaugušo un bērnu izgudrotās rotaļas ir krājušās gadu simteņiem, tanīs ietverta tautas gudrība bērna audzināšanā. Lai rotaļspēles saglabātu bērnam rotaļas prieku, atvērtu viņu aktīvai darbībai, jācenšas to saturu un struktūru tuvināt tautas rotaļām, kur bērns, viņa darbīgums ir rotaļas centrā. Taču vienlaikus jāņem vērā konkrēta bērna vajadzības, intereses, viņa attīstības līmenis un vide, kurā viņš dzīvo.

„Rotaļspēles palīdz bērnam apgūt savas tautas rotaļu kultūru, kam raksturīga brīvība, nepiespiestība, jautrība, bet tanī pašā laikā – apķērība, mērķtiecība, gribas piepūle un prāta asums. Rotaļāšanās pieredzi bērns apgūst, iekļaujoties rotaļā, vērojot vecāko bērnu rotaļas un, ja viņu speciāli māca. Vislabāk viņš to apgūst, ja ģimenē ir dažāda vecuma bērni. Taču vienlaikus jāatzīmē, ka rotaļspēļu saturs gadu gaitā mainās” (7, 17. lpp.).

„Nenoliedzami rotaļas teorijas izstrādes virzību, attieksmi pret bērnu ievērojami ietekmējusi latviešu tautas pedagogija, kas ietverta bagātajā tautasdziesmu, pasaku, mīklu, rotaļu un spēļu klāstā. Bērns līdzās pieaugušajiem ir aktīvs rotaļnieks, kas visspilgtāk izpaužas viņa līdzdalībā gadskārtu svinībās, godos, vakarēšanā, talkās, budēļos iešanā un citur. Rotaļa dabīgi iekļaujas bērna dzīvē – tā viņu pavada ikdienā – darot dažādus darbiņus, draiskojoties ar dzīvniekiem, spēlējoties pļavā, mežā, pagalmā, mācoties skaitīt un lasīt. Tā viņam palīdz netieši apgūt dažādas dzīves gudrības” (7, 64. lpp.).

K. Šillers un G. Spensers uzskatīja rotaļu par vienkāršu uzkrātās enerģijas pārpalikuma patērēšanu. Tā netiekot izlietota darbā un tādēļ izpaužoties rotaļu nodarbībās. K. Bīlers, uzsverot bērnu aizrautību rotaļās, apgalvoja, ka rotaļas jēga esot meklējama gandarījumā, ko tā sagādā bērniem. Taču paliek nenoskaidrots iemesls, kas izraisa bērnos šīs prieka jūtas.

Z. Freids, piemēram, uzskatīja, ka „bērnu rotaļāties pamudina viņa personiskās nepilnvērtības izjūta. Nevarēdams īstenībā būt ārsts, šoferis vai audzinātājs, bērns aizvietojoš šo reālo lomu ar rotaļu. Šajā iedomātājā dzīvē viņš „izdzīvo” savas tieksmes un vēlmes.

Kaut gan iepriekš minētie rotaļas izskaidrojumi šķiet nevienādi, tomēr visi šie autori apgalvo, ka „rotaļas pamats esot bērna instinktīvās, bioloģiskās vajadzības – viņa tieksmes un vēlmes. Šīs vēlmes, rodoties pašas no sevis, spontāni. Bērna attīstības gaitā tās vienkārši nobriestot un izpaužoties viņa rotaļās neatkarīgi no tā, kad un kur šis bērns dzīvo, kas un kā viņu audzina. Pedagoģi, kā spriež šie autori, nevarot sekmēt bērnu rotaļu rašanos un nevarot to izmantot pašu rotaļnieku attīstīšanai” (6, 97. lpp.).

2.2. Teatrālā rotaļa

Teatrālajās rotaļās, kā norāda to nosaukums, bērni radoši ar savu individuālo uztveri un izdomu spēlē teātri, izpildot aktieru lomas. „Rotaļas sižeta pamatā ir kāds noteikts vai bērnu pilnveidots literārais darbs, TV uzvedums” (6, 97. lpp.).

„Teatrālo rotaļu un mākslas savstarpējās saiknes izpaužas daudzveidīgi. Piemēram :

- Radošā rotaļa, sevišķi teatrālās rotaļas, ir īpaša kultūras forma, kas sekmē bērna tuvošanos tautas kultūrai, mākslai. Arī pats bērns rotaļā rada savu subkultūru pasaku, dziesmu, deju, dekorācijas, savu tēlu;
- Teatrālās rotaļas var pielīdzināt estētiskai darbībai. Vācu filozofs, humānists F. Šillers rotaļu pielīdzina baudai, kas ir brīva no ārējām vajadzībām. Viņš atzīmē, ka estētisko baudu rada spēku pārpalikums, arī skaistums” (6, 98. lpp.).

Vērā ņemama A. Duges atziņa: „Kultūru nevar teorētiski iemācīties. Tai jāaug cilvēkā no pašas bērniecības, jāaug kopā ar viņu pašu un jāsaplūst ar viņa bērniecību” (6, 97. lpp.).

To nenoliedzami, sekmē radošās, īpaši teatrālās, rotaļas, kas ir pirmsākums bērnu mākslinieciskajai pašdarbībai.

Teatrālās rotaļas kā mākslas paveida estētiskā darbība ir saistīta ar cilvēka izjūtām, viņa personību, tā tiek aplūkota kā jūtu pašizpaušmes veids. Interesanti atzīmēt, ka P. Birkents rotaļu uzskata par estētisko jūtu pirmsākumu. „Katra rotaļa, tiklab fiziska, kā psihiska, saistīta ar zināmām jūtām, zināmu baudu. Šī bauda ir estētiskā bauda. Tā ir tā estētisko jūtu pamatmatērija, pamatviela, tas pamatraksts, no kura tiek izausts viss raibu raibais estētisko jūtu audums. Rotaļu bauda ir pirmatnējā estētiskā bauda. Viņa ir visu estētisko jūtu pirmsākums” (6, 98. lpp.).

Dramatiskās attēlošanas sākumi, kā atzīmē O. Svenne, bērniem parādās daudz agrāk nekā valoda. Ķermeņa kustības, mīmika, žesti, ar kuriem bērns izsaka savas vēlēšanās, tieksmes, kas sasniedz papildījumu, rada bērņā patīkamu apmierinājumu, kas savukārt pamudina uz to atkārtošānu. Dažiem bērniem šis dramatiskais instinkts ir sevišķi spēcīgs. Viņi

dramatizējumos attēlo pilnīgi visu, kas lielākā vai mazākā mērā iespaidojis viņu apziņu, un uzaicina citus bērnus un pieaugušos darboties.

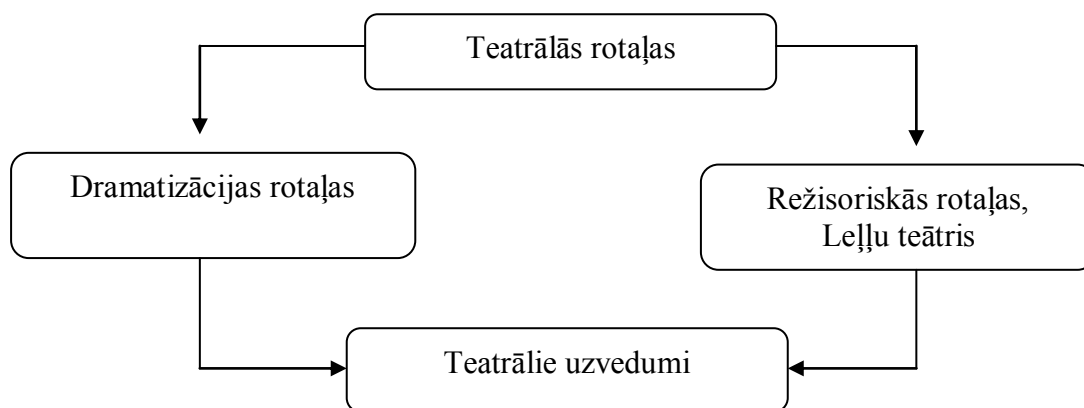
„Bērnu mākslinieciskās pašizteikšanās izpausmes vērojamas jau otrajā, trešajā dzīves gadā, kad mazuļi sevi aizrautīgi izgrezno ar lakatiem, šallēm, kad viņi rotaļājas, dzied, zīmē, kad pēc saviem uzskatiem „spēlē teātri”, pakāpeniski sākot ietvert savās rotaļās dažas pasaku vai literāro darbu epizodes. Šī tieksme piemīt gan meitenēm, gan zēniem” (6, 100. lpp.).

Pateicoties rotaļai, bērns var izbaudīt diezgan stiprus dvēseles pārdzīvojumus un radīt spilgtus tēlus, kuros viņš iemieso iedomājamās personas (cilvēkus) vai dzīvniekus. Bērns vienā laikā ir improvizators, aktieris, režisors, sevišķi tad, kad viņš kopīgi ar citiem bērniem attēlo pilnīgi fantastisku gadījumu vai pilnīgi reālu, kurš ņemts no dzīves. Savā fantāzijā viņš rada vajadzīgo apkārtni, dekorācijas un butaforiju. Šādas rotaļas – izrādes stipri paplašina bērna dzīves aploku, modina viņā ārējās pasaules novērošanas tieksmes un arī liek pamatus bērna pašpazīšanai.

„Pedagogi un psihologi vērš uzmanību uz šādām teatrālo rotaļu īpatnībām:

- šo rotaļu saturu veido bērnu sacerējumi, īsu scēnu improvizācija, literārais darbs. Bērns piesaista to emocionālais piesātinājums, personāža darbības (Ļ. Vigotskis);
- bērns šajās rotaļās vienlaicīgi ir aktieris, dekorators, kostīmu mākslinieks, veicot dažādas estētiskās darbības formas. No šīm formām veidojas māksla;
- teatrālo rotaļu saturs atšķirībā no lomu rotaļām, kur sižets veidojas rotaļas procesā, bērnam pārsvarā jau ir iepriekš zināms. To nosaka izvēlētais literārais darbs, ko bērns izspēlējot var pilnveidot. Līdz ar to arī katram personāžam ir savs raksturs, sava raksturīga uzvedība;
- šajās rotaļās, ja tās tiek rādītas kā „teātris”, ja tām ir skatītāji un klausītāji, atšķirībā no lomu rotaļām, kur svarīgs ir tikai pats darbības process, ir izvirzīts mērķis – labāk izpildīt savu lomu, lai skatītāji būtu iepriecināti. Tātad rotaļas motīvs ir virzīts uz rezultātu;
- teatrālās rotaļas savu kulmināciju sasniedz tieši vecākajā – sagatavošanas grupā. Atšķirībā no lomu rotaļām, kurās pārsvarā piedalās visi bērni, šajās rotaļās iesaistās mazāks bērnu skaits. Sevišķi tās ir iemīļojuši bērni ar izteiktām mākslinieciskām spējām, kam patīk sacerēt, dejot, dziedāt, spēlēt teātri” (6, 100. – 101. lpp.).

Teatrālās rotaļas nosacīti var iedalīt divās lielās grupās – dramatizācijas un režisoriskās rotaļas (skat. 2.1. att.).

2.1. att. *Teatrālo rotaļu iedalījums*

„Dramatizācijas rotaļās – bērni paši izpilda aktieru lomas ar savu izteiksmes līdzekļu palīdzību, kur paši runā, dzied, dejo, muzicē.

Režisoriskās rotaļās – ietilpst rotaļas ar leļļu teātri un sīko rotaļlietu komplektiem. Bērni ir darbojošās personas, kas ar leļļu palīdzību attēlo noteiktu scēnu. Viņi vada šīs lelles, attēlo to kustības, runu, intonāciju.

Nosacīti pie šīm rotaļām pieder arī teatralizēti uzvedumi, bet tie ir veidoti pēc noteikta scenārija, vairāk pieaugušo organizēti” (6, 101. lpp.).

2.3. **Rotaļas mācīšanas mērķis un uzdevumi pirmsskolas vecuma bērniem**

Rotaļu nodarbības notiek daudzu Eiropas valstu izglītības iestādēs. Latvijā rotaļa kā mācību priekšmets pirmsskolas izglītības iestādēs tiek pielietota integrēti. Pirmsskolas izglītības iestādes rotaļas metodes izmanto visos mācību procesos.

Lielu ieguldījumu personības veidošanā dod apgūtās prasmes pirmsskolas vecumā, jo tieši šajā vecumā būtisks uzdevums ir bērna radošo spēju attīstīšanas un pašizpaušmes iespēju atraisīšana, saskarsmes iemaņu veidošana.

Nenoliedzami visu veidu mācīšana liek pamatus bērna emocionālai un intelektuālai attīstībai un rotaļa ir viens no cilvēka vispārējo spēju attīstīšanas veidiem. Tā ir pieredzes gūšana konkrētā darbībā, viena no sevis iepazīšanas iespējām. Rotaļas nodarbības galvenais process – spontāna, neordināra, emocionāla darbība. Bērns mācās darot, eksperimentējot. Tiek

nodarbināts prāts, ķermenis, emocijas. Rotaļa ietver runu, improvizāciju, spēli un saskarsmi. „Rotaļas mērķis ir palīdzēt attīstīt prasmes un iemaņas un sekmēt apgūt jaunas zināšanas:

- uzmanības trenēšana palīdz apgūt skaitļus;
- runas un iztēles attīstīšana palīdz apgūt valodu un literatūru;
- veiklība, uztveres spēju koordinēšana, partnerības izjūta palīdz sporta nodarbībās;
- ritma izjūtas vingrināšana nepieciešama mūzikas nodarbībās” (7, 72. lpp.).

Nodarbībās, kurās tiek pielietotas rotaļas metodes, dod būtisku ieguldījumu bērna vispārējā attīstībā.

„Galvenie rotaļas mācīšanas mērķi būtu:

- radošas, personīgi brīvas, vispusīgi attīstītas personības veidošana;
- uztveres spēju izkopšana;
- iztēles, fantāzijas, radošo spēju atraisīšana;
- saskarsmes iemaņu attīstīšana;
- skatuves runas, aktiermākslas pamatelementu apguve;
- estētisko uzskatu un mākslinieciskās gaumes veidošana” (7, 73. lpp.).

Mag. paed., V. Miškas – Praulienas pamatskolas skolotājas piedāvātie mācību uzdevumi, pēc autores domām, sniedz apstiprinājumu par teatrālās rotaļas mācīšanas nepieciešamību pirmsskolas izglītības iestādēs.

Mācību uzdevumi:

- izkopt uztveres spējas un to koordinēšanas prasmes;
- radīt interesi par radošo darbību;
- palīdzēt izprast pašam sevi un citus, apgūt saskarsmes iemaņas, veidot sapratni un saskaņu ar grupas biedriem, pārvarēt bīklumu;
- attīstīt runas kultūru un veidot pareizu dikciju;
- veidot pareizu skaņu artikulāciju.

Piedaloties šādās nodarbībās jau pirmsskolas vecumā, bērns pēc kāda laika sāk brīvi justies un apliecināt sevi. Pēc autores domām, bērns saskarsmē ar apkārtējiem kļūst iejūtīgs, draudzīgs, prot uz klausīt otru, uzmundrināt, prot izteikt savu viedokli un piedāvāt idejas. Kā arī nesagādā problēmas uzstāties pasākumos publikas priekšā, skaidri un saprotami formulēt domu.

Runas un iztēles attīstīšana vajadzīga latviešu valodas un literatūras apguvei. Cilvēka jūtu kultūras izkopšana mūsu dienās ir viena no galvenajām sabiedrības attīstības problēmām.

Autoresprāt, mākslas talanti mācās sekmīgāk, ja to dara lielā mērā intuitīvi. Ir nepareizi domāt, ka mākslas talantam nav vajadzīga audzināšana. Tikai tai jābūt savādākai –

bez striktiem nosacījumiem, rutīnas un iespīlēšanas sabiedrības vispārpieņemtajos rāmjos. Par šo atziņu viedumu autore ir pārliecinājusies, strādājot ar jaunā gadsimta bērniem, jo mūsdienu sabiedrībā ar vien vairāk un vairāk ienāk jaunās paaudzes bērni, tā saucamie – *Indigo* bērni.

Autoresprāt, skolotāja darbs ir radniecīgs aktiera profesijai. Skolotājs var rosināt bērnus mākslinieciskai izziņas darbībai, kā arī spēj bērnus aizraut ar mākslinieciski iedarbīgu pasaku, stāsta lasījumu, palīdzēt tiem apgūt izteiksmīgas runas iemaņas un veidot tēlaini emocionālu stāstījumu par daiļdarbu.

Pašlaik autores uzmanības lokā ir teatrālās rotaļas elementu izmantošanas iespējas, attīstot bērniem runu. Improvizācijas teātra metodēm nav strikta apveida, jo nevalda precīzi, stereotipiski kritēriji, kas nomāc bērnu radošo garu, patstāvību un vēlēšanos pamēģināt. Skolotāja pienākums ir palīdzēt bērniem nostādīt balsi, attīstīt publiskās runas iemaņas. Izteiksmīgās runas un literāro darbu fragmentu inscinējumu nodarbībās bērni iegūst pašpaļāvību, drosmi un spēju domāt.

2.4. Rotaļu iedalījums

Ar uzsvaru uz valodas izkopšanu, rotaļa palīdz izveidot svarīgas dzīves iemaņas pirmsskolas vecuma bērniem, piemēram, klausīšanās, secību un atmiņas prasmes un emocijas. Darbības ietver stāstu, teātra spēli, runas apmācību, radošas kustības, dziesmas un daudz valodas attīstības darbības.

„K. Gross, pētīdams rotaļas kā bērnu iedzimto instinktu paudējas un vingrinātājas, tās iedala:

- Mēģināšanas jeb eksperimentālās rotaļas;
- rotaļas, kas nodarbina jutekļus (sensorās);
- rotaļas, kas vingrina kustību aparātu;
- nodarbošanās ar paša ķermeni;
- darbošanās ar priekšmetiem;
- rotaļas, kurās notiek augstāku dvēseles iedīgļu nodarbināšana (spējas, jūtas, griba);
- rotaļas, kurās, kā autors atzīmē, notiek „otrās šķiras dziņu nodarbināšana”;
- cīņas rotaļas;
- mīlestības rotaļas;
- atdarināšanas rotaļas;
- sociālās rotaļas (kopējās rotaļas)” (7, 29. lpp.).

F. Frēbels (1782 – 1852) pirmais pirmsskolas pedagoģijā izdalīja rotaļu kā īpašu bērnu attīstības līdzekli. Viņš rotaļas grupē divējādi:

„1. Pēc to rakstura:

- mēģinājumi atdarināt dzīves ikdienišķās parādības;
- iegūto zināšanu pielietošana praksē;
- radošā un tēlojošā darbība, kas aptver visdažādākos priekšmetus un parādības.

2. Pēc rotaļas audzinošās nozīmes:

- fiziskās rotaļas, kas attīsta spēku un veiklību, rada dzīvesprieku;
- jūtu un sajūtu rotaļas – attīsta jutekļus un iekšējo jūtu pasauli;
- prāta rotaļas – veicina domāšanu un koncentrē prāta (gara) darbības noteikta mērķa sasniegšanai” (7, 29. lpp.).

Pirmsskolas programmas ietver dažādas tēmas, kuras bērni var viegli identificēt ar attiecīgo mācību uzdevumu. Sevišķa nozīme bērnu attīstībā no divu līdz četrus gadu vecumam ir radošajām jeb lomu rotaļām.

Teatrālai rotaļai kā metodei pievēršama uzmanība, jo tā palīdz ne tikai labāk izprast literāro darbu (tēlu rīcību, raksturus utt.), bet arī iesaista bērnus aktīvā darbībā. Teatrālā rotaļa ir specifisks process, kurā piedalās noteiktas bērnu vecuma grupas un kuru vada skolotājs. Šī procesa rezultātā mainās cilvēka pasaules uzskati. Rotaļā tiek izskatīts noteikts temats ar dažādu teatrālo vingrinājumu un diskusijas palīdzību.

Teatrālā rotaļa ir sevis un citu iepazīšana un pētīšana, pielietojot kustību, ritmu, valodu un spēli. Tā ir netieša dzīves pieredzes apgūšana un uzkrāšana tai nezināmajai reizei, kad bērns nonāks līdzīgā situācijā tai, kas tiek izspēlēta. Tā modina, attīsta un pilnveido pašapziņu, kuru augošajam bērnam nemitīgi ir jāatbalsta un jāpalīdz uzturēt.

Bērniem tiek dota iespēja paskatīties uz sevi no malas, it kā no cita redzes leņķa. Viņi ierauga, cik līdzīgi cits citam, un arī cik atšķirīgi. Apzināti izspēlēta darbība bieži liek vairāk pārdomāt. Tādā veidā bērni var plānot ko viņi darīs, izdarīt to, redzēt rezultātu un, pēc analīzes, pieņemt lēmumu kā tādā situācijā citreiz rīkoties. Vienmēr situāciju var izspēlēt vēlreiz, atrodot tai jaunu atrisinājumu.

„Rotaļa ir nozīmīga visiem bērniem. Aizvien vairāk iesaistoties dažādās rotaļās, bērni to dara aizvien prasmīgāk, Tiek uzskatīts, ka rotaļa virza bērnu attīstību, Kad bērni iesaistās rotaļās, uzskata, ka viņi darbojas optimalajā līmenī” (3, 146. lpp.).

Teātrī svarīgākais ir gala rezultāts, bet teatrālā rotaļā – process. Teātra izrāde tiek veidota, domājot par skatītāja klātbūtni un ērtībām, paredzot viņa līdzdalību. Lai gan teatrālās rotaļas stundu darbs rezultējoši var izvērsties par izrādi, tomēr svarīgākais ir dalībnieka personīgās atklāsmes par sevi un pasauli. Teatrālā rotaļa ir visiem, bet teātris – talantīgajiem.

Rotaļa ir dinamisks veids, kas pieprasa skolotājiem strādāt atraktīvāk, lai atspoguļotu – darbības, pastāvīgi piedalītos situācijās, kas prasa jaunas pieejas. Teatrālās rotaļas procesā pirmskolas izglītības iestādē parasti ietver visu grupu, kura strādā ar skolotāja lomu un veido rotaļas noteikumus. Bērni un skolotāji strādā kopā, lai izveidotu iedomātu dramatisko pasauli, kurā jautājumi tiek izskatīti un problēmas var atrisināt. Šajā pasaulē viņi strādā kopā, lai izpētītu problēmas un atbildētu uz jautājumiem, piemēram, "Kā tikt galā ar pārmaiņām?", "Kā mēs pieņemam citu cilvēku mūsu sabiedrībā?" Dažkārt darbs var sākties bezrūpīgs, bet skolotāja vienmēr modulē dramatisku spriedzi un sarežģītību uz darbu, kuru mērķis ir pedagoģisks iznākums. Bērni mācās domāt ārpus sava viedokļa un uzskata, dažādās perspektīvās, par tēmu, izmantojot spēlēt dažādas lomas.

3. TEATRĀLĀS ROTAĻAS VIDĒJĀS GRUPAS BĒRNU RUNAS SEKMĒŠANĀ

3.1. Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Ivans – vienīgais bērns ģimenē. Audzina māte, kas ar bērnu ikdienā runā krievu valodā. Māte strādā diennakts maiņu darbu, līdz ar to lielu līdzdalību bērna audzināšanā uzņemas arī vecmāmiņa.

Hiperaktīvs bērns, runā krievu valodā, latviešu valodā vārdu krājums – vidējs. Latviešu valodā saprot tikai dažas frāzes, bet cenšas arī valodu mācīties, vārdus atkārtojot. Vēro kā citi rotaļājas, aizstāv savu īpašumu. Prot vienkāršas spēles, pirmskolas izglītības iestādi iepriekš nav apmeklējis.

Neprot rotaļāties, dalīties ar citiem bērniem – nav komunikācijas spējas. Sākumā turas atstatus un vēro, kā citi bērni rotaļājas, pēc kāda laika, rotaļu „izjauc” gan fiziski, gan psiholoģiski. Nedalās ar rotaļlietām un ņem tās bez atļaujas.

Spilgtas emocijas tiek izrādītas ar darbībām, vārdiem un sejas izteiksmēm. Neprot risināt problēmas ar vienaudžiem. Nepiedalās ar citiem bērniem dziedāšanas un sporta nodarbībās. Nodarbību laikā turas savrup, skrien, lec, slēpjas.

Labprāt patīk darboties vienatnē ar „prāta spēlēm” – liek puzzles, mozaīkas, lego – attīstot sīko roku muskulatūru.

Patīk – griezt ar šķērēm, plēst papīrus (aplicēšanas nodarbības), zīmēt švīkājot (hiperaktīvs), darboties ar plastilīnu, mālu.

Staigā uz pirkstu galiem, patstāvīgi ģērbjas, bez pieskatīšanas mazgā rokas. Atbild uz vienkāršiem jautājumiem – jā, nē. Viegli uzbudināms, neuzmanīgs, impulsīvs, reizēm agresīvs. Zēnam ir patstāvīgas koncentrēšanās grūtības, izjūt nepatiku pret pienākumiem, kuri prasa ilgstošu garīgu piepūli. Bieži pāriet no viena nodarbošanās veida uz citu. Zēns ir pakļauts garastāvokļa maiņām. Kontakti ar vienaudžiem ļoti nenoturīgi, tāpēc nav draugu, bet labprātāk kontaktējas ar lielākiem bērniem, ko sastop pastaigu laikā.

Logopēds strādā ar zēnu regulāri kopš rudens. Zēnam ir VSNA (valodas sistēmas nepietiekama attīstība). Ģimenē runā krievu valodā, kas izskaidro niecīgo latviešu valodas krājumu. Rudenī konstatēts, ka zēns nesaprot vārdu nozīmi, nav izveidojusies un nostiprinājusies valodas izpratne. Ir fonētiskās dzirdes traucējumi un novēroti skaņu izrunas traucējumi. – s, – š aizvieto ar – t. Nav pareiza mēles pozīcija izrunājot skaņu – l, arī skaņu – r neprot artikulēt.

Pavasārī, pēc regulāra korekcijas darba var secināt, ka skaņu – s, – š traucējumi ir novērsti. Šobrīd tiek strādāts pie skaņas – l artikulācijas, kas paralēli nodrošina arī skaņas - r izrunu. Paralēli notiek darbs ar vārdu krājuma paplašināšanu, valodas izpratni.

Līva – Ģimenē sarunu valoda ir gan krievu, gan latviešu. Ir brālis – 10 gadus vecs. Audzina abi vecāki. Dod priekšroku tikai dažiem rotaļu biedriem. Labprāt dalās ar savām rotaļlietām un grupu materiāliem. Dažādas emocijas izrāda ar sejas izteiksmēm, vārdiem, darbībām. Grupā nodarbībās nepiedalās ilgāk par 10 – 15 min. Runā vienkāršos 5 – 6 vārdu teikumos, bet izteiksmīgi, kā arī pielieto personvīstniekvārdu – es. Jautā un atbild uz „Kapēc?” jautājumiem. Atkārto skaitāmpantus, dzied dziesmas. Apzinās un nosauc problēmu, ja tāda rodas, izrāda izpratni matemātiskās darbībās.

Patstāvīgi uzsāk lomu rotaļas – ceļošanu, izlikšanos par vecākiem, kā arī iejūtas dažādu dzīvnieku tēlos.

Fiziski attīstīta, sportiska, patīk izmantot slidkalniņu bez pieaugušā palīdzības. Uzdevumos izmanto abas rokas reizē.

Patīk darboties ar mālu un plastilīnu, veidot no tiem dažādas formas.

Patstāvīgi ģērbjas, ēd, bet nekārtīgi un nevīžīgi uzvedas pie galda, neprot lietot salvetes.

Ernests – Ģimenē vienīgais bērns, audzina abi vecāki, kā arī aktīvu lomu audzināšanā ieņem vecmāmiņa.

Dod priekšroku dažiem rotaļu biedriem. Dalās rotaļlietās un materiālos. Lūdz atļauju paņemt lietas, kas pieder citiem bērniem.

Ar darbību, vārdiem un sejas izteiksmi izrāda dažādas emocijas. Prieccājas par īslaicīgu pieķeršanos rotaļu biedriem. Rotaļājas un darbojas kopā vairāk kā 15 min, kā arī patstāvīgi noliek rotaļlietas vietā.

Bagāta valoda, ātrs runas temps, laba dikcija, plašs vārdu krājums. Venmēr vēlas runāt salīdzinoši ilgi, dažkārt pat traucē izteikties citiem grupas bērniem. Runu var saprast arī sveši cilvēki. Stāstot saprot notikumu secību, salīdzinājumus (skaists, skaistāks, visskaistākais). Runā ar izteiksmi, spilgti izteikta gan verbālā, gan neverbālā valoda.

Uzdod jautājumus – Kas?, Kurš?, Kapēc?, lai iegūtu informāciju. Saista pieredzi ar zināma veida izpratni par notikumu secību un stāstījuma beigām.

Sportisks, fiziski attīstīts, izdodas un arī patīk piedalīties sporta nodarbībās, kā arī visās aktivitātēs grupā un pastaigu laikā.

Patstāvīgi saģērbjas, noģērbjas. Prot lietot salvetes pie galda.

Roberts – Trīs bērnu ģimene – māsa (10 g.), brālis (8 g.), audzina vecāki. Roberts pārsvarā ir ierāvis sevī, mazrunīgs, kluss, noslēgts. Acu skatiens – „caur pieri”, acu kontakts nepastāv. Stostās, knibinās, runā īsos teikumos. No rītiem vienatnē raud, kad tēvs vai māte atstāj grupā. Nekontaktējas ar citiem bērniem, kā arī neuzsāk sociālo sadarbību ar citiem bērniem. Nodarbībās mazaktīvs, ieņem vērotāja nostāju, rotaļājas vienatnē.

Sportiskajās aktivitātēs piedalās, bet, ja kaut kas nesanāk, tad ļoti pārdzīvo un bieži raud.

No māla un plastilīna neveikli veido bumbiņas, „desiņas”.

Ģērbjas nepatstāvīgi, nepieciešama pieaugušo palīdzība. Ja rodas problēmas, neprot tās risināt.

Lieto vietniekvārdus, klausās stāstus 10 – 15 min, bet pats savu nostāju neizsaka. Radošos darbus – pasakas, stāstus, dzejoļus – neanalizē. Attēlā redzamās darbības neraksturo, nekomentē, tikai atbild uz jautājumiem – jā, nē.

Skaitāmpantus atkārto, bet nevienmēr. Valoda diezgan „skopa”, neizrunā skaņas – t, d, s, š, r, l. Apmeklē logopēdu, šķielē.

Korekcijas darbs pie logopēda uzsākts rudenī, kad zēns sāka apmeklēt PII. Tā kā zēns ir ļoti emocionāls, bija grūti uzsākt sarunu, pēc rakstura kluss, par sevi nepārliecināts.

VSNA – valodā skaņas – s, – z, – c, aizvietoja ar – t, jauca skaņas – t, un – g. Nebija – š, – ž, – dž, – č. Roberts – l, aizvietoja ar – j un skaņu – r neprata izrunāt vispār un aizvietoja to ar – j. Novēroti fonētiskās dzirdes traucējumi.

Pavasārī, pēc pārbaudes rezultātiem var secināt, ka ir izlabojusies daudzu skaņu artikulācija. Šobrīd notiek skaņu – š, – ž, – č automatizācijas process. Paralēli tiek attīstīta smalkmotorika. Zēns patstāvīgi un droši stāsta, labprāt iesaistās sarunās, ir drošs un pārliecināts par sevi.

Edvards – otrais bērns ģimenē, brālim 10 gadi, vecāki šķīrušies. Audzināšanā vectēvs ieņem ļoti aktīvu pozīciju.

Skaidra, lakoniska runa. Vārdu krājums – plašs. Priekšroku dod improvizācijas spēlēm, rotaļām, kā arī patīk radošās spēles. Rotaļājas vienatnē, spilgti izteikts vizuālisms, nelabprāt rotaļājas ar citiem bērniem.

Ar darbību, vārdiem, un sejas izteiksmēm izrāda dažādas emocijas.

Nepacietīgs, savas vēlmes vēlas piepildīt spontāni un momentāli. Ja netiek panākts vēlamais rezultāts, sāk raudāt.

Patīk „iedzīvoties” dzīvnieka tēlā – tīģeris, lauva, lūsis. Visbiežāk spēlē rotaļas, kuras saistītas ar iejušanos dažādās lomās, tēlos, attēlo arī dažādas darbības – ceļošanu, mājās spēlēšanu, celtniecības darbu veikšanu.

Patstāvīgi veic dažādus uzdevumus, novieto rotaļlietas savās vietās, toties pavirši izturas pret apģērbu, apaviem, līdz ar to garderobē valda nekārtība.

Sparta nodarbībās un aktivitātēs piedalās nelabprāt – bieži nostājas malā un piedalās nodarbībā kā vērotājs. Apģērbjas un noģērbjas ar pieaugušo palīdzību.

Runa – lieto 5 – 6 vārdu teikumus, plašs vārdu krājums, lieto izteiksmes vārdus, mīmiku, žestu valodu lieto personvietniekvārdu – es. Atbild uz jautājumiem un lieto nolieguma frāzes. Lieto prievārdus – uz, zem, aiz. Atkārto skaitāmpantus, dzied dziesmas. Runu var saprast arī sveši cilvēki, spilgti izteikta neverbālā valoda.

Vendija – jaunākais bērns ģimenē, mātai 8 g. Audzina abi vecāki. Vecāki kopā ar bērniem piekopj sportisku dzīvesveidu.

Rotaļājas patstāvīgi, lielāko daļu – vienatnē. Rotaļājas tikai ar vienu no grupas meitenēm – Līvu, ar citiem rotaļāties atsakās.

Ar darbību, vārdiem un sejas izteiksmi izrāda dažādas emocijas. Pricējas par īslaicīgu pieķeršanos vienam rotaļu biedram (Līvai). Negrib risināt problēmas ar vienaudžiem. Pie radušās problēmas, bieži atrodas vienatnē, uzturas savrup, bet tas ir īslaicīgi. Patstāvīgi rotaļājas, noliek vietā rotaļlietas. Ar palīdzību spēlē vienkāršas galda spēles.

Patstāvīgi gan apģērbjas, gan noģērbjas, prot lietot galda salvetes.

Atkārto skaitāmpantus, prot izteikt savas domas par pasaku, dzejoli, stāstu. Atbild uz jautājumiem, lieto prievārdus – uz, zem, aiz. Labprāt dzied vienkāršas dziesmas. Laba dikcija, balss. Ja rodas problēmas, apzinās un tās nosauc. Ar nolūku liek klucīšus – patīk konstrukciju veidošana, arī vizuālās mākslas nodarbības – zīmēšana, aplicēšana, konstruēšana.

Vendija apmeklē nodarbības pie logopēda kopš septembra. Meitene ir emocionāli nenoturīga, kustīga, grūti koncentrēties ilgstošai darbībai. Konstatēts starpzobu sigmatisms, nepareizi izrunā skaņas – s, un – z. Nodarbībās tiek nostiprināta mēles muskulatūra, mācīta pareiza skaņu izruna, vienlaikus papildinot un pilnveidojot vārdu krājumu un saistītās runas prasmes. Šobrīd tiek strādāts ar smalkās motorikas attīstošiem vingrinājumiem.

Pavasara pārbaudes rezultāti liecina, ka skaņu izruna ir uzstādīta, taču valodā ne vienmēr lietota. Šobrīd notiek automatizācijas process.

Elza – audzina auklīte, jo māte bieži dodas ceļojumos ārpus Latvijas, tēvs strādā ārzemēs, tādēļ bērnus redz reti, ir 17 gadus vecs brālis. PII Elza apmeklē ļoti neregulāri, līdz

ar to ir noslēgta, klusa un kautrīga, bet laba valoda, gan verbālā, gan neverbālā. Rotaļās ar grupas biedriem iesaistās, bet palēnām, soli pa solim. neiesaistās rotaļās – rīta cēlienā. Bieži vien nav sakopti mati, var redzēt, ka lielā steigā un nervozā situācijā bērns tiek atvests uz bērnudārzu. Priecājas par pieķeršanos vienam rotaļu biedram. Rotaļājas ar interesi, bet vairāk savrup, kā arī prot dalīties ar līdzpaņemtajām mantām. Mēdz rotaļāties arī ar vairākiem grupas biedriem, kā arī mklē pieaugušo palīdzību, klātbūtni. Patīk spēlēt galda spēles, lomu spēles, kā arī improvizētās spēles, roku lelles un sīkās dzīvnieku rotaļlietas.

Meitene miegā runā, bieži arī „saslapina” gultu, par ko pati ļoti pārdzīvo. Līdz ar to dara visu iespējamo, lai negulētu.

Piedalās visās nodarbībās, gaidot savu kārtu. Īpaši patīk dziedāt, sportot, dejot, viss kas saistīts ar mākslinieciski radošām darbībām – zīmēšana, aplicēšana, veidošana. Šajās nodarbībās meitene ilgstoši un aizrautīgi darbojas, prot priecāties par paveikto uzdevumu. Meitene ir fiziski labi attīstīta. Patstāvīgi ģērbjas, patīk arī pārgērbties. Patīk ilgstoši šķirstīt un apskatīt krāsainās grāmatas, izlikties, ka prot lasīt.

Runa – lieto vienkāršus 5 – 6 vārdu teikumus, kuros ir arī apzīmētāji. Elza lieto personvietniekvārdu – es, atbild uz jautājumiem – kurš/kas, lieto pagātnes laiku. Atkārtoti stāstus, dzejoļus, skaitāmpantus, dzied vienkāršas dziesmas. Ir laba balss intonācija, dikcija.

Elza apzinās un nosauc problēmas, ja tās rodas. Zina, kurā dienas daļā notiek nodarbības, kā arī prot šķirot priekšmetus pēc kopīgām pazīmēm.

Pastaigu laikā Elza viemēr vēlas tikt šūpināta šūpolēs, tur viņa vēlas uzturēties ļoti ilgstošu laiku.

Rūdis – 3,5 gadi, ģimenē vienīgais bērns. Vecāki šķīrušies, bērnu audzina tēvs, mātei dota atļauja tikt ar bērnu divas reizes mēnesī (brīvdienās). Par bērnu rūpējas arī audzumāte un vecvecāki, kuri ieņem aktīvu pozīciju Rūda audzināšanā.

Zēns ir viegli uzbudināms, par nenozīmīgām problēmām, ātri sāk raudāt, it sevišķi to var novērot no rīta, kad tēvs atstāj bērnu grupā un pats dodas prom uz darbu. Arī miegs bērnam ir trauksmains, no kura viņš bieži uzmostas, raud. Raudāšanas laikā viņu grūti nomierināt.

Zēnu ļoti piesaista rotaļlietas, kuras saistītas ar transporta līdzekļiem. Zēns pazīst dažādas automašīnu markas, labprāt par tām stāsta un veido savdabīgus, interesantus sižetus. Rotaļu laikā patīk runāties un dziedāt. Pārējie grupas bērni sadarbojas ar Rūdi nelabprāt – „labāk liksim mierā, savādāk sāks atkal raudāt!”. Ar grupas bērniem kontakti ir ļoti nenoturīgi, tāpēc ir tikai viens draugs grupā, kurš arī ir ļoti jūtīgs un emocionāls (Edvards).

Abiem zēniem ļoti patīk improvizācijas teātri un spēles, abi iejūtas tēlos un dzīvo kopā ar tiem.

Zēnam grūtības sagādā gaidīšana gan rotaļās, kur jāievēro noteikumi, gan arī citās aktivitātēs. Labi attīstīta uzkatāmi tēlainā domāšana, kā arī spilgti izteikta iztēle.

Izjūt nepatiku pret pienākumiem, kuri prasa ilgstošu garīgu piepūli, kā arī bieži pakļauts garastāvokļa svārstībām. Pastaigu laikā zēns rotaļājas savrup, vai arī uzturas pedagogu tuvumā.

Zēnam ir laba balss, runas dikcija, kā arī izteikta neverbālā valoda – žesti, mīmika. Rūdis uzmanīgi klausās stāstus, pasakas, dzejoļus, patīk runāt līdz tekstus, atkārtoti skaitāmpantus, izmanto vārdus, kas it kā neko nenozīmē – verveļu valoda, jeb improvizācijas spēļu tehnika. Zēns bieži vien vienatnē sēžot izliekas, ka lasa. Savā runā izmanto daudz apzīmētājus, tas liecina par zēna spilgti attīstīto radošo domāšanu.

Pie logopēda nodarbības apmeklē kopš rudens. Zēnam novērots – r izrunas traucējums. Skaņu – r zēns aizstāja ar – l, piemēram, rudens – ludens, runcis – luncis, utt. Zēns strādāja apzinīgi, bija motivēts rezultāta sasniegšanai. Skaņa – r ir uzstādīta un automatizēta volodā.

Alīna (4g.) – ģimenē ir vecākais bērns, viņai ir četrus gadus jaunāka māsiņa. Par meiteni rūpējas un audzina tēvs un audžumāte.

Meitenes māte dzīvo Krievijā (četrus gadus). Alīna dzīvo pie mātes divus mēnešus gadā (vasarā).

Alīnai ļoti pietrūkst mātes mīlestības, viņa ļoti bieži par to runā, atkārtoti vaicā, kad pienāks vasara, lai varētu braukt pie mammas.

Meitene ir viegli uzbudināma, neuzmanīga, impulsīva, pārmērīgi aktīva. Bieži parādās „kaprīzes”, ilgstoša spītība un raudulīgums.

Alīna sev uzmanību mēdz pievērst ar dažādiem līdzekļiem: ilgstošs un caururbjošs skatiens, skatiens caur pieri, pēkšņa neatdekvāta rotaļlietu mētāšana pa visu grupas telpu, ļoti skaļa kliegšana klusuma brīdī, u.t.t.

Meitene izjūt nepatiku pret pienākumiem, kuri prasa ilgstošu garīgu piepūli. Bieži pāriet no viena nodarbošanās veida uz citu, tādējādi vairākus uzdevumus iesāk, bet nepabeidz, kā arī bieži pakļaujas garastāvokļa svārstībām.

Pašvērtējums nav adekvāts, uz piedāvājumu veikt kādu jaunu uzdevumu, kas atbilst meitenes līmenim, visbiežāk reaģē negatīvi ar atbildi – „Es nemāku!”, „Man neizdosies!”, tomēr ir arī udevumi, kuri var būt ilgstoši, piemēram, darbs ar Lego materiāliem.

PII ikdienas dzīvē meitene ir neorganizēta, skapī lietas noliek kā pagadās, tādēļ tur valda nekārtība, kā arī pavirši izturas pret savu apģērbu.

Alīnai patīk klausīties stāstus, pasakas, dzejoļus, bet atkārtu tekstu tikai tad, ja pašai ir noskaņojums. Patīk stāstīt par redzēto, piedzīvoto, atdarina un atkārtu skaņas. Neizrunā skaņu – r. Logopēda nodarbības apmeklē kopš rudens. Meitene daudz slimojusi, maz apmeklējumi PII šajā mācību gadā, tāpēc rezultāti iz mazāk izteikti. Meitenei ir fonētiskās dzirdes traucējumi. Rotacisms – skaņas – l, – r aizstāj ar – j. Paralēli tiek attīstīta smalkmotorika.

Pēc pavasara diagnostikas secināts, ka meitene ir apguvusi skaņas – l, izrunu, prot saklausīt vārdos un atšķirt skaņas – l un – j. Notiek skaņas – l automatizācijas process. Vārdu krājums ir paplašinājies, arī saistīta runa uzlabojusies.

Izzinot bērnu saskarsmes īpatnības septembra sākumā (adoptācijas procesa sākumā), autore īpašu uzmanību pievērta šādiem aspektiem (*skat. 3.1. tab.*):

- Bērna emocionālajam stāvoklim, kas liecina par viņa labsajūtu. Tas mēdz būt dažāds – mierīgs, līdzsvarots, piesardzīgs, priecīgs, skumjš, vienaldzīgs, u.c.
- Bērna aktivitātēm, kas saistītas ar viņa emocionālo stāvokli. Kad bērns ienāk grupā viņš var uzsākt rotaļas viens vai ar citiem bērniem, stāvēt un skatīties, darboties ar priekšmetiem u.t.t.
- Attieksmei pret pieaugušajiem un bērniem – tā mēdz būt ieinteresēta, neitrāla, vai pat negatīva.
- Valodai, kas palīdz bērniem izteikt savas izjūtas un sadarboties. Daži bērni adoptācijas sākumā nerunā vai klusē – citi piedalās pieaugušo vai vienaudžu sarunās, kā arī patstāvīgi domā, spriež un secina.
- Audzētņu vajadzībai pēc saskarsmes, kura izpaužas dažādās kopīgās darbībās ar citiem bērniem vai pieaugušajiem.

Salīdzinot adoptācijas procesa sākumu – septembri (*skat. 3.1. tab.*) un adoptācijas procesa pēdējo mēnesi – martu (*skat. 3.2. tab.*), autore secināja, ka, ja pedagogs spēj nodrošināt katra bērna individuālās vajadzības un intereses, var veidoties pozitīva saskarsme ar bērnu un viņa vecākiem, kā arī pārlicinājusies, ka, lai veidotos labvēlīga saskarsme starp bērnu un pedagogu, ir jāveidojas savstarpējās saprašanās mehānismiem, piemēram, empātijai. Adoptācijas procesa laikā pedagoga pozitīvā attieksme bērnos radīja labvēlīgu iespaidu un vēlēšanos darboties. Jau sākotnējās saskarsmes reizē, bērna vizuālais izskats, žesti, mīmika, balss intonācija, acu skatiens bija noteicošais faktors tam, vai bērns vēlēšies kontaktēties ar pedagogu vai nē.

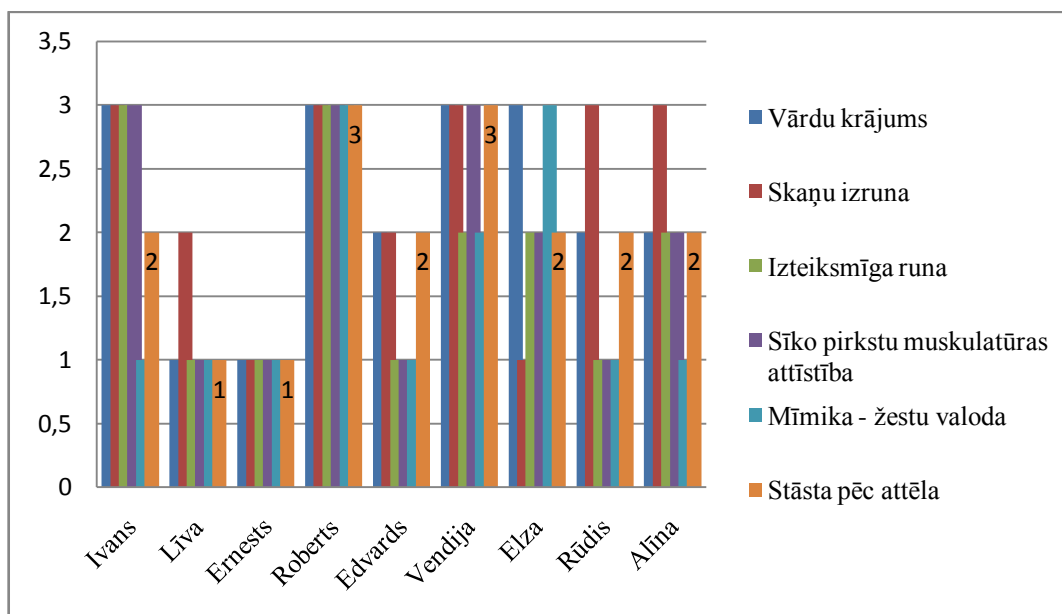
Saskarsmes raksturojums rotaļu grupā – septembra mēnesī

<i>Bērna vārds</i>	<i>Emocionālais stāvoklis</i>	<i>Darbība</i>	<i>Attieksme pret svešiniekiem</i>	<i>Attieksme pret bērniem</i>	<i>Valoda</i>	<i>Vajadzība pēc saskarsmes</i>
<i>Ivans</i>	uzbudināts	staigā uz pirkstu galiem pa visu telpu	vēro	uzbrūkoša, agresīva	runā frāzes krievu valodā	aktīva, bet uzbrūkoša
<i>Līva</i>	līdzsvarota	aktīva nodarbībā	nepievers uzmanību	labprāt kontaktējas	izsaka dažādus spriedumus	aktīva
<i>Ernests</i>	priecīgs	sāk spēlēties	vēršas pie ienācēja	kopīgas rotaļas	pilni teikumi, laba runa	sadarbojas ar bērniem un pieaugušajiem
<i>Roberts</i>	raudulīgs	skrien pakaļ mammai	nogaidoša	rotaļājas vienatnē	runāšana saistīta ar atmiņām par vecākiem	neizrāda vajadzību
<i>Edvards</i>	ieinteresēts	uzsāk rotaļu	atbild uz jautājumu	Neitrāla	patstāvīgi spriedumi un komentāri	meklē palīdzību stresa situācijā
<i>Vendija</i>	piesardzīga	nogaida	negatīva	Vienaldzīga	vienkārši teikumi	nav izteikta
<i>Elza</i>	mierīga	stāv un skatās	neievēro	ir vēlme kontaktēties	vienkārši teikumi	aktīva
<i>Rūdis</i>	raudulīgs	skrien pakaļ tētīm	negatīva	rotaļājas tikai ar vienu zēnu	komentē savu darbību	meklē pieaugušo
<i>Alīna</i>	skumja	rotaļājas un sarunājas ar pedagogu	sarunājas	rotaļājas vienatnē	uzsāk sarunu	vajadzība pēc pieaugušā

Saskarsmes raksturojums rotaļu grupā – marta mēnesī

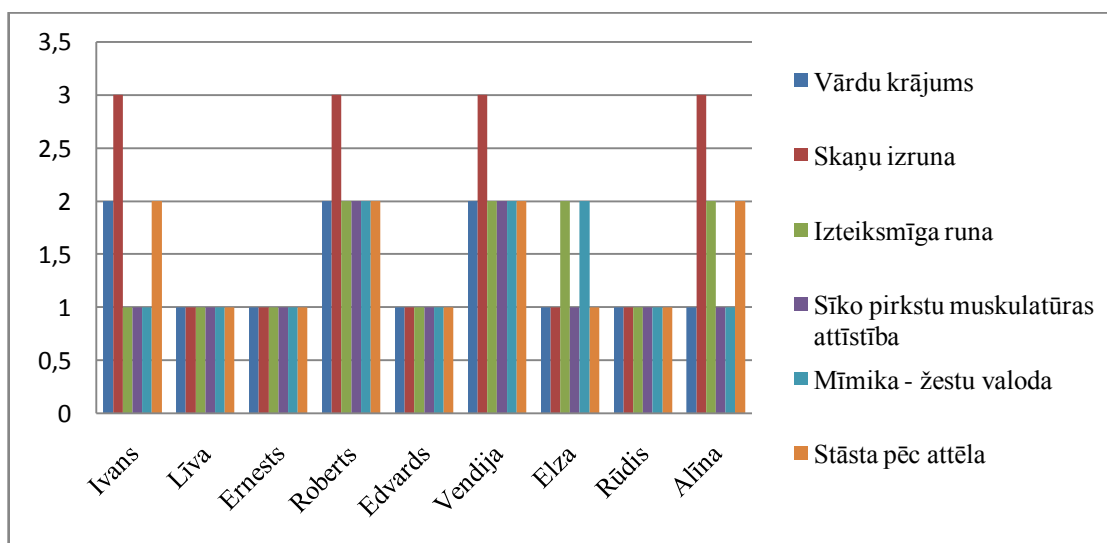
<i>Bērna vārds</i>	<i>Emocionāla is stāvoklis</i>	<i>Darbība</i>	<i>Attieksme pret svešiniekiem</i>	<i>Attieksme pret bērniem</i>	<i>Valoda</i>	<i>Vajadzība pēc saskarsmes</i>
<i>Ivans</i>	Uzbudināts	Dodas pie mantām	Novēro	Izrāda vēlmi piedalīties rotaļās	Piedalās sarunā	Aktīva
<i>Līva</i>	Līdzsvarota	Uzsāk spēlēties	Sarunājas	Labrāt kontaktējas	Izsaka spriedumus	Orientēta vairāk uz pedagogu
<i>Ernests</i>	priecīgs	Aktīvi dzīvo pa visu telpu	Vēršas pie ienācēja	Organizē kopīgas rotaļas	Patstāvīgi spriedumi un komentāri	Pēc palīdzības vēršas gan pie pieaugušā, gan bērniem
<i>Roberts</i>	Mierīgs	Izrāda vēlmi spēlēties ar pieaugušajiem	Vēro	Iesaistās konstruēšanas rotaļās	Vienkārši teikumi	Vēršas pie pedagoga
<i>Edvards</i>	Priecīgs	Patstāvīgi rotaļājas	Vēršas pie ienācēja	Izrāda vēlmi piedalīties rotaļās	Komentē savu darbību	Vēršas pie pieaugušā un bērniem
<i>Vendija</i>	Līdzsvarota	Dodas pie mantām	Skatās, nogaidoša attieksme	Rotaļājas ar draudzeni	Runā pilnos teikumos	Meklē pieaugušo
<i>Elza</i>	Mierīga	Rotaļājas kopā ar pieaugušo	Iesaistās sarunā	Kopīgas rotaļas	Runā pilnos teikumos	Sadarbojas ar bērniem un pieaugušajiem
<i>Rūdis</i>	Līdzsvarots	Uzsāk rotaļu	Atbild uz jautājumiem	Iesaistās rotaļās	Patstāvīgi spriedumi, komentāri	Ar pieaugušajiem, lai saņemtu maigumu un uzmanības apliecinājumus
<i>Alīna</i>	priecīga	Izrāda interesi par rotaļām	Labprāt kontaktējas	Iesaistās rotaļās, kuras saistītas ar konstrukcijām	Runā pilnos teikumos, patstāvīgi spriedumi	Aktīva, lai izzinātu apkārtni

Bērnu valodas izpēte septembrī

3.3. tabulā tiek vizuāli attēlota bērnu valodas izpēte aprobācijas sākumā – septembrī. Skaitļu asī ir redzami cipari ar kuriem tika vērtēta bērnu valodas attīstība ar – 1 – labi, 2 – vidēji, 3 – zemi. Gan 3.3. tabulas, gan 3.4. tabulas labajā malā ir apskatāmi kritēriji, ar kuru palīdzību tika salīdzināta bērnu valodas attīstība aprobācijas sākumā – septembrī (3.3. tabula) un beigās – martā (3.4. tabula).

Bērnu valodas izpēte martā

Aplūkojot 3.4. tabulu, autore var secināt, ka aprobācijas noslēgumā bērniem ir uzlabojies vārdu krājums, runa ir kļuvusi izteiksmīgāka, mīmika un žestu valoda ir kļuvusi daudz bagātāka, gan ikdienā, gan teatrālajā vidē tiek pielietota biežāk un izteiksmīgāk. Ar dažādu rotaļu un spēļu palīdzību, ir redzami uzlabojusies sīko pirkstu muskulatūra.

Ne tik labi rādītāji ir aplūkojami skaņu izrunā. Salīdzinot 3.3. tabulu un 3.4. tabulu, autore konstatēja, ka skaņu izruna nav uzlabojusies četriem bērniem, kas gandrīz ir puse no visa aprobācijā iekļautā bērnu skaita.

Savukārt četriem no deviņiem bērniem, pēc visiem izvirzītajiem kritērijiem, aprobācijas noslēgumā ir vērtējama kā laba, kas ir izcils rādītājs.

3.2. Pētījumā izmantotās teatrālās rotaļas un to nozīme bērnu runas attīstībā

Teatrālās rotaļas, kā norādāto nosaukums, bērni radoši spēlē teātri, izpildot aktiera lomas. Teatrālās rotaļas var uzskatīt par bērnu tuvinātājam mākslinieciskajai pašdarbībai.

Teatrālie uzdevumi tiek veidoti pēc noteikta scenārija:

- Mārtiņdiens – „Čigāni”;
- Ražas svētki (*skat.2. piel. 2.1. att. – 2.3. att.*) – „Dārzeni”, u.c.

Režisoriskajās rotaļās ietilpst rotaļas ar leļļu teātri un sīko rotaļlietu komplektiem. Bērni ir darbojošās personas, kas ar leļļu palīdzību attēlo noteiktu scēnu. Viņi vada šīs lelles, attēlo to kustības, runu, intonāciju.

Dramatizācijas rotaļas norit dzīvi, interesanti, ar pacilātību. To sekmē greznošanās, pārgērbšanās, grimēšanās, dziedāšana, mūzika, dejošana, kas rada jautru radošu noskaņojumu. Dramatizācijas rotaļās bērni paši izpilda aktieru lomas – paši runā, dzied, dejo muzicē. Bērni iedzīvojas tēlā, dzīvo tā dzīvi, atdarina personāžu runu, intonāciju, kustības, mīmiku. Dažkārt šīs rotaļas dēvē par „dzīvo teātri”.

Šo rotaļu saturs mēdz būt dažāds:

- izmantots literārs darbs, ko bērni radoši apspēlē, izdomājot arī papildus tēlus un darbības;
- apvienoti vairāki literārie darbi – „Trīs sivēntiņi un vilks”, „Lāču pasaka”, vai pasakas, piemēram, par lapsu, lāci, zaķi pēc līdzības;
- TV vēroti šovi, konkursi;
- pašizdomāts teātris – īsluga.

Dramatizācijas rotaļās integrējas dažādi mākslas veidi – drāma, deja, mūzika un tēlotājmāksla, kur bērni paši zīmē un gatavo dekorācijas. Dramatizācijas rotaļās attīstās pakāpeniski. Divu trīs gadu vecumā bērni neapzināti izpilda dzīvnieku lomas. Bērni labprāt ar pieaugušajiem attēlo ritmiskas tautasdziesmas, skaitāmpantus, pirkstiņu rotaļas, papildinot tās ar kustībām, mīmiku. Trīs četrus gadus vecus bērnus vairāk interesē teatrālo rotaļu atribūtika – roku lelles, galvas maskas, tērpi, sīkās rotaļlietas.

Režisoriskās rotaļas ar sīko rotaļlietu komplektiem – šajās rotaļās bērns visbiežāk rotaļājas viens vai divatā (*skat. 1.pielik., 1.1. att.*), izmantodams sīko rotaļlietu komplektus – iekārto leļļu mājas, „apmāca” zaldātiņus, ierīko zooloģisko dārzu, attēlojot konkrētas situācijas. Šo rotaļu atšķirīga īpašība ir sīko rotaļlietu atlase, kombinēšana, grupēšana un rotaļlietu materiālu gatavošana.

Bērns šajā rotaļā vienlaicīgi ir scenārists, režisors, dekorators un aktieris, tādējādi izpildot vairākas lomas.

Pirkstiņu leļļu teātris – galviņu lelles var uzlikt uz vairākiem pirkstiem vienlaicīgi, tādējādi viens cilvēks var „spēlēt” vairākus personāžus (*skat. 1.pielik., 1.5. att.*).

Šādas lelles var atveidot tēlu grupu, piemēram, ģimenes locekļus. Šī procesa rezultātā bērns neapzināti iemācās dalīt uzmanību, atceroties katra varoņa runas raksturu un īpatnības. Šis process vienlaicīgi ir sarežģīts un lielisks veids kā trenēt izteiksmīgu runu. Šāda veida teātris attīsta sīko pirkstu muskulatūru, kurai ir cieša saistība ar runas attīstību. Ja pirkstu kustību attūstība atbilstoši vecumam ir normāla, tad arī valodas attīstība atbilst normai.

Pirkstiņu leļļu teātra izmantošana PII ir skatāma divos virzienos – leļļu teātris kā teatralizēts, uzvedums un leļļu teātris kā bērnu radošo rotaļu sekmētājs.

Leļļu teātra veidu iedzīvināšana bērnu dzīvē sekmē viņu saskarsmes kultūru, kustību koordināciju, kā arī rosina pašiem sacerētdažādus notikumus, pasakas un stāstus.

Šis teātris mudina pārvarēt dažādas radušās grūtības, būt uzmanīgiem un to spēlējot, netīši vingrināt savu runu.

Leļļu teātris bērnam ir netiešs mācīšanās līdzeklis, kas palīdz komunicēt ar citiem grupas bērniem, runāt izteiksmīgi attiecīgās lelles lomai, izdomāt dažādus atgadījumus, notikumus. Lai darbotos ar lellēm, nepieciešama roku veiklība, kustību koordinācija, prasme saskaņot kustības ar lelles tēla dialogu, ko bērns apgūst pakāpeniski, attīstoties viņa motorikai. Sīkmotorika vispilnīgāk notiek 3 – 5 gadu vecumā.

Tieši roku lelles – piecpirktu, ir īpaši starpnieki, kas palīdz bērnam komunicēt.

Flanelogrāfs tiek dēvēts arī par bilžu teātri. Lelles ir no papīra un tās ir plakanas. Bērni tās gatavo paši – zīmē, krāso, līmē. Parasti šo bilžu teātri spēlē divatā, runājot kādu pasaku

fragmentu, vai deklamējot dzejoli. Attēlojot personāžu kustības un dialogus, bērni cenšas runāt izteiksmīgi, skaidri un saprotami. Tas ir labs treniņš bērna runas aktivizēšanai.

Rotaļlietu teātri ieteicams spēlēt, izmantojot literāru darbu vai sadzīves ainu. Būtu vēlams, lai dekorācijas tiktu gatavotas no viena veida materiāliem – koka, auduma, plastmasas.

Bērni, kas piedalās izrādē, sēž pie galda, ņem rotaļlietas, pārvieto tās un runā to vietā. Bērniem, īpaši divu, trīs gadu vecumā ir interesanti, jo ar rotaļlietu palīdzību var attēlot personāža pārdzīvojumus un sejas izteiksmes.

Roku lelles no visiem teātra veidiem ir viskustīgākās, tādēļ bērniem tās interesē visvairāk (*skat. 1.pielik., 1.4. att.*). Tās var būt cilvēku, dzīvnieku, pasaku varoņu prototipi, vai attiecīgā daiļdarba personāžu komplekts.

Interesi par roku lellēm, prasmi tās vadīt bērni apgūst pakāpeniski. Cimdiņlelles attīsta ne tikai sīko pirkstu motoriku, bet arī uzlabo redzi. Lai atrastu skaņu avotus, bērnam jākustina gan galva, gan rokas.

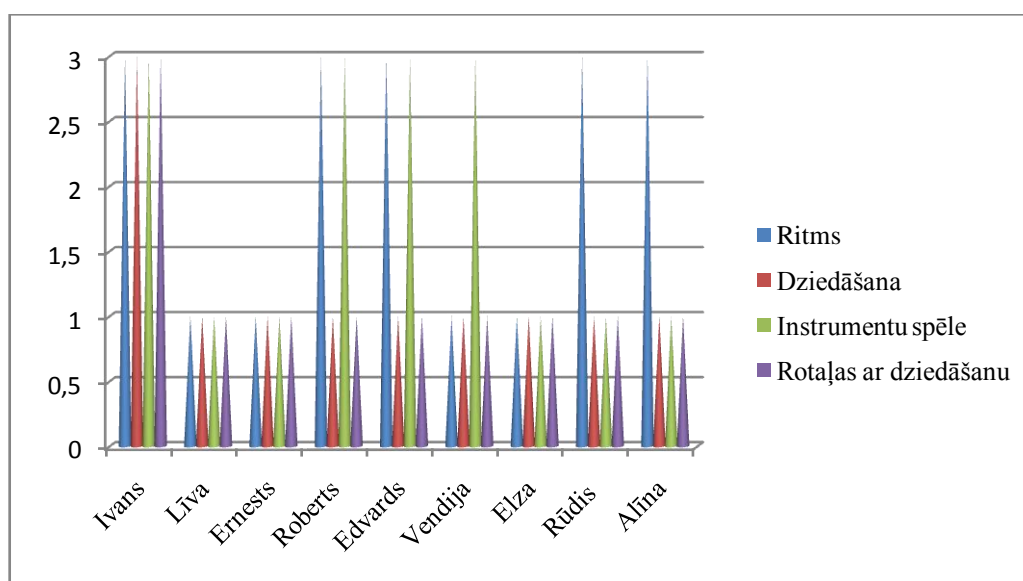
Roku lelles mudina bērnus ieklausīties dzejolī, pasakā, stāstā un vienlaikus skatīties uz darbojošos lelli, emocionāli atsaukties daiļdarba saturam un runāt līdz personāžam.

Roku lelles bērni bieži izmanto lomu rotaļās. Tās bērnu iedrošina, iesaistot to sarunā. Ja bērns ir ļoti nerunīgs, vai kautrīgs, viņš var runāt aizslēpdamies aiz stenda, izvairoties no liekā mulsuma.

Zinot to, ka reti kura rotaļa, izrāde, vai kāds cits teatrāls pasākums notiek bez muzikālā pavadījuma, autore izveidoja *3.5. tabulu* un *3.6. tabulu*, kurās uzskatāmi tiek attēloti četri dažādi kritēriji, septembra un marta mēnešos.

3.5. tabula

Bērnu mūzikālā attīstība – septembris

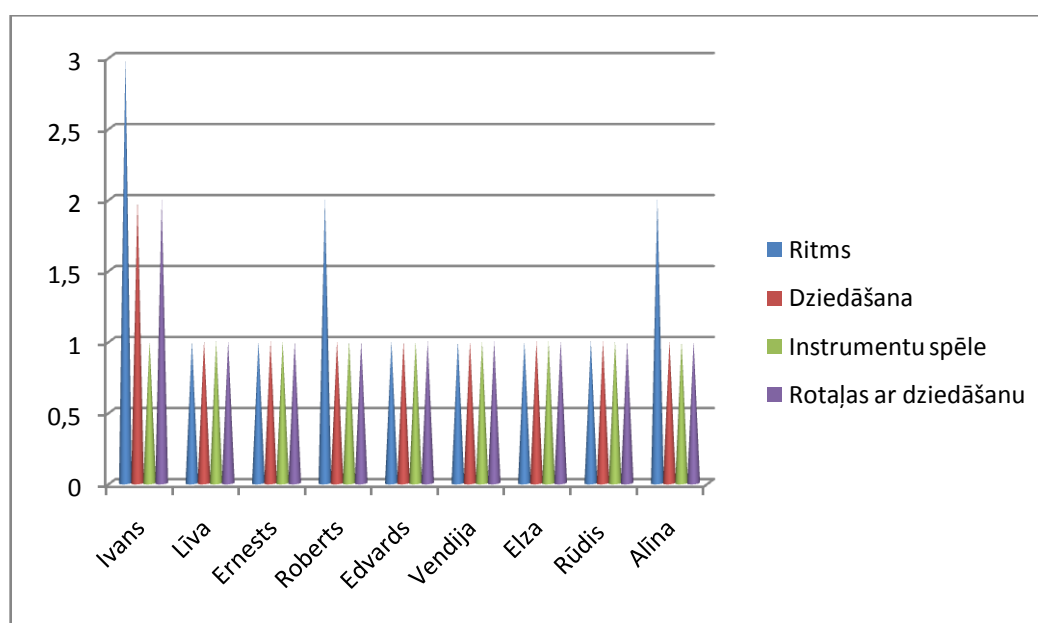
3.5. tabulā ir apskatāmi bērnu sasniegumi muzikālajā attīstībā aprobācijas sākumā – septembrī, savukārt 3.6. tabulā – aprobācijas nobeigumā – martā.

Skaitļu asī ir redzami cipari ar kuriem tika vērtēta bērnu mūzikālā attīstība ar – 1 – labi, 2 – vidēji, 3 – zemi.

Kā varam aplūkot 3.5. tabulā, salīdzinoši lielam bērnu skaitam, instrumentu spēle un ritms tika vērtēts kā zems muzikālās attīstības līmenis, savukārt rotaļas ar dziedāšanu un dziedāšanā zems līmenis bija tikai vienam bērnam.

3.6. tabula

Bērnu mūzikālā attīstība – marts

Salīdzinot bērnu mūzikālo attīstību aprobācijas nobeigumā, autore var secināt, ka sešiem bērniem visos izvirzītajos kritērijos – ritms, dziedāšana, instrumentu spēle un rotaļas ar dziedāšanu, rādītāji ir lieliski. Arī Ivana rādītāji ir uzlabojušies, vienīgais izvirzītais kritērijs, pie kā zēnam būtu jāpiestrādā vairāk ir ritms.

NOBEIGUMS

Rotaļa – tā ir brīva un patstāvīga darbība, kura rodas pēc bērna iniciatīvas. Rotaļas procesā tiek iesaistīta visa bērna personība: izziņāšanas procesi, gribasspēks, jūtu emocijas, vajadzības, intereses. Rezultātā notiek šīs personības brīnišķīgas pārvērtības.

Vadot rotaļu, organizējot bērnu dzīvi rotaļā, skolotājs ietekmē bērna personības attīstības virzienus: jūtas, apziņu, gribu un uzvedību kopumā. Rotaļā bērns iegūst jaunas zināšanas, prasmes un iemaņas. Rotaļas, kuras veicina uztveres, uzmanības, atmiņas, domāšanas un radošo dotību attīstīšanu, tiek virzītas uz bērna garīgo attīstību kopumā.

Rotaļa ir bērnības pavadonis. Bērns un rotaļa ir nesaraujami saistīti, jo tā bērnā rada prieku, enerģiju, kā arī attīsta viņu. Bērniem ir nepieciešama rotaļa, jo rotaļa ir labākā iespēja attīstīt bērna dotības, sagatavoties dzīvei, saskarsmei ar apkārtējo pasauli.

Autore veica dabiskā eksperimenta metodi, jeb tā saucamo veidotājekperimentu. Bergū mūzikas un mākslas pirmsskolas izglītības iestādē 2 – 4 gadu vecu bērnu grupā, mācot runu, valodu, spēlējot teatrālās rotaļas, dramatisējot pasakas, dzejoļus un improvizējot stāstus.

Izvirzīto pētījuma hipotēzi autore iekļāva mācību procesā. Eksperimenta gaitā mācību process pilnveidojās. Tika fiksētas bērnu personību īpašību izmaiņas. Runa un valoda uzlabojās, kļuva izteismīgāka. Tās tika analizētas, un autore veica secinājumus.

Eksperiments notika reālos apstākļos no 2011. g. septembra – 2012. g. martam.

Temats, kuru autore izvēlējās, proti, „Teatrālās rotaļas izmantošana 2 – 4 gadīgu bērnu runas attīstībā”, ir ļoti aktuāls. Veicot praktiskā darba analīzi, autore secina, ka bērni, ar kuriem veikta ievirze artikulācijas aparāta attīstībai, salīdzinājumā ar pārējiem pirmsskolas izglītības grupu bērniem ir daudz atraisītāki, koncentrētīsi spējīgāki, viņiem ir labi attīstīta dzirde, atmiņa, izruna.

Kvalifikācijas darbā autore ir studējusi šādu autoru atziņas – T. A. Tkačenko, L. Smildziņas, D. Dzinteres, I. Stangaines, T. Zīriņas, L. Vigotska, Ž. Piažē, V. Spolines, R. Kaņepējas.

Autore pievienojas šīm atziņām, ka teatrālās rotaļas, improvizācijas spēles veicina runas attīstību jau agrā vecumā (2 – 4 g.).

Pētījuma mērķis ir sasniegts, plānotie uzdevumi – izpildīti, un izvirzītā pētījuma hipotēze ir apstiprinājusies.

Secinājumi

Lai bērns gūtu pilnvērtīgu gandarījumu no rotaļas un brīvi paustu tajā emocijas, ir nepieciešams pedagoga atbalsts un līdzpārdzīvojums, emocionāli pozitīvas gaisotnes radīšana, rotaļas atbilstība bērna vecumposmam un interesanta tematika un rotaļu saturs. Ļoti svarīgi,

lai visas rotaļas un spēles veicina bērna psihisko funkciju attīstību – atmiņu, uzmanību, runu, tēlaino un loģisko domāšanu.

Rotaļas un spēles iedarbojas uz bērna attīstību veselumā un teatrālā rotaļa palīdz bērnam vieglāk apgūt runu. Runas attīstības nodarbībās teatrālās rotaļas tika izmantotas, lai koriģētu bērnu nepareizo izrunu un veicinātu bērna pozitīvās emocijas.

Autore adoptācijas procesa laikā novēroja, ka vienveidība runas attīstības vingrinājumos, kādu praktizē daži pedagogi, izraisa garlaicību, un tie nav iedarbīgi.

Klausoties pasakas un tēlojot kādu no pasaku varoņiem, bērns atdarina (lieto) literāro tekstu, tādā veidā izkopjot savu valodu un runu. Piedaloties teatrālajās rotaļās, bērns pārvar bailes, nedrošību un līdz ar to runas barjeru, tādā veidā paplašinot vārdu krājumu.

„Es ļoti mīlu runāt! Varu runāt bez apstājas. Taču māmiņa teica: „Beidz tarkšķēt, man galva plīst pušu!”

Ja jau neļauj runāt man, lai runā radio. Taču tas nevis runā, bet aurē!

Māmiņa atkal sauc: „Izslēdz to radio, citādi nu dien man pārplīsīs tā galva!” Māmiņa saka, ka no tās manas plāpāšanas un radio aurēšanas viņai esot apsāpējusies galva.

Cik tas ir grūti: izturēties klusi, runāt maz, uzvesties mierīgi! Radio aparātam gan ir viegli - atliek tikai pagriezt pogu, un tas vairs neaurē, runā klusi. Bet es? Māmiņa man šodien teica: „Vai tu nevari apklust?” Jā, bet kā lai es to izdaru, es taču nevaru sevi izslēgt kā radio aparātu! ”(9)

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

1. **Breslava G.** (redakcija) *Psiholoģijas vārdnīca. Mācību grāmata.* Rīga. 1990.
2. **Brice B.**, *Spēlējiet spēlmanīši*, Rīga, Raka, 2009.
3. **Danielsa E. R., Steforda K., Kofina P. A.**, *Soli pa solim programma bērniem un ģimenēm, iekļaujoša klases radīšana*, Sorosa fonds – Latvija, 1999.
4. **Dzintere D.** *Vecumu grupu valodas īpatnības Latvijā: Lingvistiskais, sociālais un kultūras aspekts bērnībā*, SIA Izglītības soļi, 2007.
5. **Dzintere D., Boša R.** *Rotaļspēles.* Rīga, Mācību apgāds NT, 1997.
6. **Dzintere D., Stangaine I.** *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja.* Rīga, Raka, 2007.
7. **Dzintere D., Stangaine I.** *Rotaļa – bērna dzīvesveids.* Rīga, Raka, 2007.
8. **Elnebija I.** *Pakāpieni bērna attīstībā.* Rīga, Pētergailis, 1999.
9. **Gabe D.**, *Ko mēs redzam*, Rīga, Liesma, 1980
10. **Hadaņonoka I., Hadaņonoka L., Staļģe L., Meirirande R.** *Kā raisās valodiņa?* Rīga, Rasa, ABC., 1999.
11. **Humana People to People in Latvia project**, *Наручные куклы рассказывают*, SIA Dardadze holografija
12. **Karpova Ā.** *Topošās personības pirmā sabiedrība.* //Skolotājs, 1997., Nr.5
13. **Kempbels R.** *Kā patiesi mīlēt savu bērnu.* Rīga, Sia Amnis, 1998.
14. **Lieģeniece D.** *Kopveseluma pieeja audzināšanā.* Rīga, Raka, 1999.
15. **Likona T.** *Bērna audzināšana.* Rīga, Avots, 2000.
16. **Ļubļinska A.** *Bērnu psiholoģija.* Rīga: Zvaigzne, 1979.
17. **Markus D.** *Bērna valoda: no pirmā kliedziņa līdz pasakai.* Rasa ABC, 2003.
18. **Miltiņa I.** *Skaņu izrunas traucējumi*, Raka, 2005.
19. **Piažē Ž.** *Bērna intelektuālā attīstība.* Rīga, Pētergailis. 2002.
20. **Plotnieks I.** *Psiholoģija ģimenē.* Rīga, Zvaigzne, 1988.
21. **Skujiņa V.** (autoru kolektīvs). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Rīga, Zvaigzne ABC, 2000.
22. **Smildziņa L.** *Ievads teātra spēles pamatos.* Rīga, Raka, 1998.
23. **Spolina V.** *Improvizācija teātrim. Darba paņēmieni, mācīšanas un vadīšanas metodiska rokasgrāmata.* (BJIC Rīgā, Strūgu 4), 1998./1999.
24. **Svence G.** *Attīstības psiholoģija.* Rīga, Zvaigzne ABC, 1999.
25. **Tenne D.** *Valoda, empātija un aleksitīmiskās ievirzes veidošanās process bērnībā.* Liepājas pedagoģijas akadēmija, lekcijas materiāli, 2008.

26. **Tkačenko T. A.** *Логика речи*, Москва, Эксмо, 2006
27. **Tkačenko T. A.** *Уроки дикции*, Москва, Эксмо, 2006
28. **Zīriņa T.** *Pirkstu rotaļas latviešu tautasdziesmās kā runas prasmju aktivizētājas mazbērnu vecumā*, 2007
29. Žurnāls „Skolotājs” Nr.1/1999.
30. <http://www.durga.lv/home/>

PIELIKUMS

Teatrālās rotaļas

1.1.att. Sīko rotaļlietu komplekta izvietojums

1.2.att. Lego un sīko rotaļlietu komplektu kombinācija

1.3. att. Lego un sīko rotaļlietu komplektu kombinācija

1.4. att. Roku lelles

1.5. att. Pirkstu lelles

1.6. att. Lego „Pils celtniecība”

1.7.att. Pirkstu rotaļa – „Mazs zaķītis, mazs kaķītis”

1.8.att. Dažādu emociju imitācija – rotaļa – „Oliņ, boliņ, džimpiņ, rimpīņ”

1.9. att. Dažādu emociju imitācija – bēdīgs

1.10.att. Dažādu emociju imitācija – dusmīgs

1.11. att. Dažādu emociju imitācija – laimīgs

1.12.att. Dažādu emociju imitācija – sajūsmiņāts

Teatrālie uzvedumi

2.1. att. Ražas svētki

2.2. att. Ražas svētku rotaļa

2.3. att. Ražas svētki

2.4. att. „Mazie talanti”

Novērošanas protokols

Iestāde - Berģu Mūzikas un mākslas pamatskolas pirmsskolas izglītības iestāde

Novērošanas laiks – 19. – 23. Septembris

Dalībnieki – Bērni vecumā no 2 – 4 gadu vecumam

Novērošanas vieta – Rotaļnodarbības telpās un pastaigu laikā, dažādos dienas režīma momentos.

23.09.2011

Paraksts

(Vārds Uzvārds)

Novērošanas protokols

Iestāde - Bergu Mūzikas un mākslas pamatskolas pirmsskolas izglītības iestāde

Novērošanas laiks – 12 – 16 marts

Dalībnieki – Bērni vecumā no 2 – 4 gadu vecumam

Novērošanas vieta – Rotaļnodarbības telpās un pastaigu laikā, dažādos dienas režīma momentos.

23.09.2011

Paraksts

(Vārds Uzvārds)